

JAARVERSLAG 2013



Inhoud

| | | |
|-----|---|----|
| 1 | Voorstelling van het KIK..... | 5 |
| 1.1 | Visie..... | 5 |
| 1.2 | Opdrachten..... | 5 |
| 1.3 | Activiteiten..... | 6 |
| 1.4 | Algemene directie..... | 7 |
| 1.5 | Organigram..... | 9 |
| 2 | Jaaroverzicht..... | 11 |
| 3 | Acties..... | 13 |
| 3.1 | Overzicht..... | 13 |
| 3.2 | Wetenschappelijke onderzoeksprojecten..... | 15 |
| 3.3 | Wetenschappelijke publicaties..... | 15 |
| 3.4 | Evenementen..... | 16 |
| 3.5 | Enkele verwezenlijkingen en projecten in de kijker..... | 17 |
| 4 | Middelen..... | 35 |
| 4.1 | Personeel..... | 35 |
| 4.2 | Financiën..... | 44 |
| 5 | Ondersteunende diensten..... | 46 |
| 5.1 | IT-dienst..... | 46 |
| 5.2 | Veiligheid en infrastructuur..... | 49 |
| 5.3 | Dienst voor preventie en bescherming op het werk..... | 53 |



1 Voorstelling van het KIK

1.1 Visie

Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK), een Belgische wetenschappelijke pluridisciplinaire instelling, bestudeert, fotografeert, analyseert, conserveert en valoriseert de kunstwerken van het erfgoed van oudsher tot heden, in een breed perspectief van duurzame ontwikkeling. Als bevoorrechte plaats van ontmoeting tussen kunst en wetenschap, moet de instelling zicht verder kunnen ontwikkelen en uitbreiden en zo uitgroeien tot een noodzakelijk referentiemodel door zich te plaatsen in de top tien van gelijkaardige nationale en internationale instellingen. Het geeft uitdrukking aan zijn visie door het

Handelen binnen het kader van een modern en efficiënt beheer, ten voordele van het behoud van het cultureel en artistiek erfgoed, meer bepaald door het opmaken van een fotografische inventaris, van een toestandbeschrijving, door het uitvoeren van expertises en van wetenschappelijke analyses en door het conserveren en restaureren, en dat alles in een breed perspectief van duurzame ontwikkeling.

Opwekken van interdisciplinair spitsonderzoek gericht op de Belgische kunst, het cultureel erfgoed van het land, de methodes van conservatie-restauratie, alsook op de gebruikte technieken en materialen.

Valoriseren en verspreiden in de kringen van politiek, wetenschap, cultuur, onderwijs en media van het geheel van wetenschappelijke, fotografische en technische documentatie en data, alsook van de uitzonderlijke knowhow.

1.2 Opdrachten

De opdrachten van het KIK werden bepaald bij de oprichting (Regentbesluit d.d. 24 juni 1948) en geactualiseerd door de Wetenschappelijke Raad in haar zitting d.d. 13 maart 1989. Ze werden goedgekeurd door de Interministeriële Commissie voor het Wetenschapsbeleid (7 september 1998). De bevoegdheden van het KIK werden bepaald door het KB van 17 november 1998. Deze bestaan uit de studie en de conservatie van het nationale kunstpatrimonium:

1. door het opstellen van een fotografische inventaris van de kunstwerken
2. door het beheer van de documentatie en de wetenschappelijke en technische gegevens betreffende het kunstpatrimonium
3. door de valorisatie en de verspreiding van de wetenschappelijke gegevens op nationaal en internationaal vlak
4. door onderzoek naar Belgische kunstenaars, de gebruikte materialen en technieken in de kunst en de kunstambachten
5. door het controleren en ontwikkelen van methoden en materialen gebruikt voor de conservatie
6. door het behoud en de behandeling van het kunstpatrimonium en steun aan initiatieven in die zin genomen
7. door actieve deelname aan onderzoeksprojecten en nationale en internationale wetenschappelijke bijeenkomsten

1.3 Activiteiten

Kunsthistorici, fotografen, scheikundigen, archeologen, ingenieurs en conservatoren-restaurateurs voeren interdisciplinair spitsonderzoek uit naar de materialen en technieken gebruikt in het erfgoed en naar de producten en methodes voor conservatie-restauratie. Ze wijden zich aan:

Studie: fundamenteel onderzoek in de kunstgeschiedenis, de exacte wetenschappen en de conservatie-restauratie. Opmaak en grondige beschrijving van de fotografische inventaris. Deelname aan nationale en internationale projecten die uitmonden in publicaties, tentoonstellingen, ontmoetingen. Voortdurende en vruchtbare samenwerking met belangrijke internationale organen voor de bescherming en het behoud van het cultureel erfgoed (ICCROM, ICOM-CC, IIC, RIHA...).

Advies aan onderzoekers, beheerders van openbare collecties (musea, organisatoren van tentoonstellingen, kerkfabrieken), van erfgoedadministraties en privéverzamelingen. Studie en opmaken van een staat van bewaring, in het KIK of in situ.

Voorstudie voor de conservatie-restauratie: historisch en iconografisch onderzoek, technische studies en wetenschappelijke analyses van de kunstwerken, behandelingsvoorstellen. ,

Conservatie- en restauratiebehandelingen, in het KIK of in situ: preventieve en curatieve conservatie. Restauratie van het werk met eerbied voor zijn oorspronkelijke toestand en historiek. Bij de keuze van de behandeling huldigt het KIK een filosofie van minimale tussenkomst en maximale omkeerbaarheid.

Activiteiten en verspreiding van werkinstrumenten voor specialisten en voor het grote publiek: uitgave van het *Bulletin van het KIK*, van monografieën, tentoonstellingscatalogi of colloquiumbundels (reeks *Scientia Artis*, reeksen *Corpus*, *Repertorium* en *Bijdragen* van het Studiecentrum Vlaamse Primitieven), deelname aan het *RIHA Journal*, etc. Online ontsluiting van de foto-inventaris en van diverse databanken gekoppeld aan een gemeenschappelijke zoekmachine: BALaT (balat.kikirpa.be). Organisatie van cursussen, congressen en seminars.

1.4 Algemene directie

Directiecomité van de POD Wetenschapsbeleid

Vergaderdata: 18/01, 22/02, 29/03, 17/05, 05/09, 18/10, 06/12

Onder het voorzitterschap van dhr. Philippe Mettens

Directieraad

Vergaderdata: 07/01, 04/02, 13/02, 08/03, 08/04, 06/05, 03/06 (chercheurs supplémentaires), 13/06 (budget), 05/08, 03/09, 01/10, 04/11, 12/11, 05/12

Overeenkomstig het K.B. d.d. 26 mei 1999 (B.S. d.d. 25/06/1999, blz. 23918-23920), wordt de Directieraad samengesteld uit de directeur en de departementshoofden. Het binnenhuisreglement van de Directieraad van het KIK is verschenen in het Belgisch Staatsblad d.d. 10 maart 2000, blz. 7264-66.

Voorzitter: C. Ceulemans, Algemeen directeur a.i.

Secretaris: P.-Y. Kairis, Departementshoofd (tot einde april)

Leden:

H. De Clercq, Departementshoofd

C. Stroo, Eerstaanwezend werkleider (vanaf 1 mei Departementshoofd)

Gasten:

J. Ankaye, Veiligheids- en infrastructuurmanager

J. Schonk, Attaché Human Resources

H. Opstaele, Attaché ICT

C. Bourguignon, Attaché Valorisatie-communicatie

Beheercommissie

Vergaderdata: 24/04, 26/06, 06/11

Door het K.B. d.d. 1 februari 2000 (B.S. d.d. 08/03.2000 blz. 6962-6972) dat de organieke regels van het financiële en materiële beheer van de wetenschappelijke instellingen van de Staat vastlegt, instellingen die afhangen van de Minister die het Wetenschapsbeleid binnen zijn bevoegdheid heeft, als Staatsdienst met afzonderlijk beheer, en van het M.B. d.d. 16 februari 2000, maakt het KIK thans deel uit van de Pool Kunst, de samenstelling van onze Beheerscommissie is de volgende (vanaf 1^{ste} april 2013):

Stemgerechtigd

R. Van De Walle, Voorzitter, Adviseur-generaal BELSPO

C. Ceulemans, Vice-voorzitter, Algemeen directeur a.i.

M. Draguet, Vice-voorzitter, Algemeen directeur KMSKB, Algemeen directeur a.i. KMKG

M. Beumier, Adviseur-generaal BELSPO, substituut

Y. Gobert, Adviseur BELSPO

F. Stassart, Financieel Expert BELSPO, substituut

J. Berghmans, Extern lid

L. Van Steenberghe, Extern lid

A. De Waele, Extern lid

L. Dermine, Extern lid

Raadgevend

J. Lust, Secretaris, Attaché BELSPO

K. Bartik, Voorzitter van de Wetenschappelijke Raad

E. Moeyaert, Inspecteur-generaal van Financiën (vanaf 16/02)

I. Depoorter, Boekhouder KIK

C. Janssen, Directeur ondersteunende diensten KMKG

E. Gubel, Departementshoofd KMKG

F. Leen, Departementshoofd KMSKB

P.-Y. Kairis, Departementshoofd KIK (tot einde april)

Anderen

J. Schonk, Attaché KIK
B. Vrancken, Gedetacheerd attaché KMSKB
G. Auquier, Gedetacheerd adviseur KMKG

Wetenschappelijke Raad

Vergaderdatum: 12/09
Voorzitter: Prof. K. Bartik (ULB)
Vice-voorzitter: C. Ceulemans, Algemeen directeur a.i.
Leden:
Prof. P. Hoffsummer (ULg)
Prof. Barbara Baert (KU Leuven)
H. De Clercq, Departementhoofd KIK
P.-Y. Kairis, Departementshoofd KIK (tot einde april)

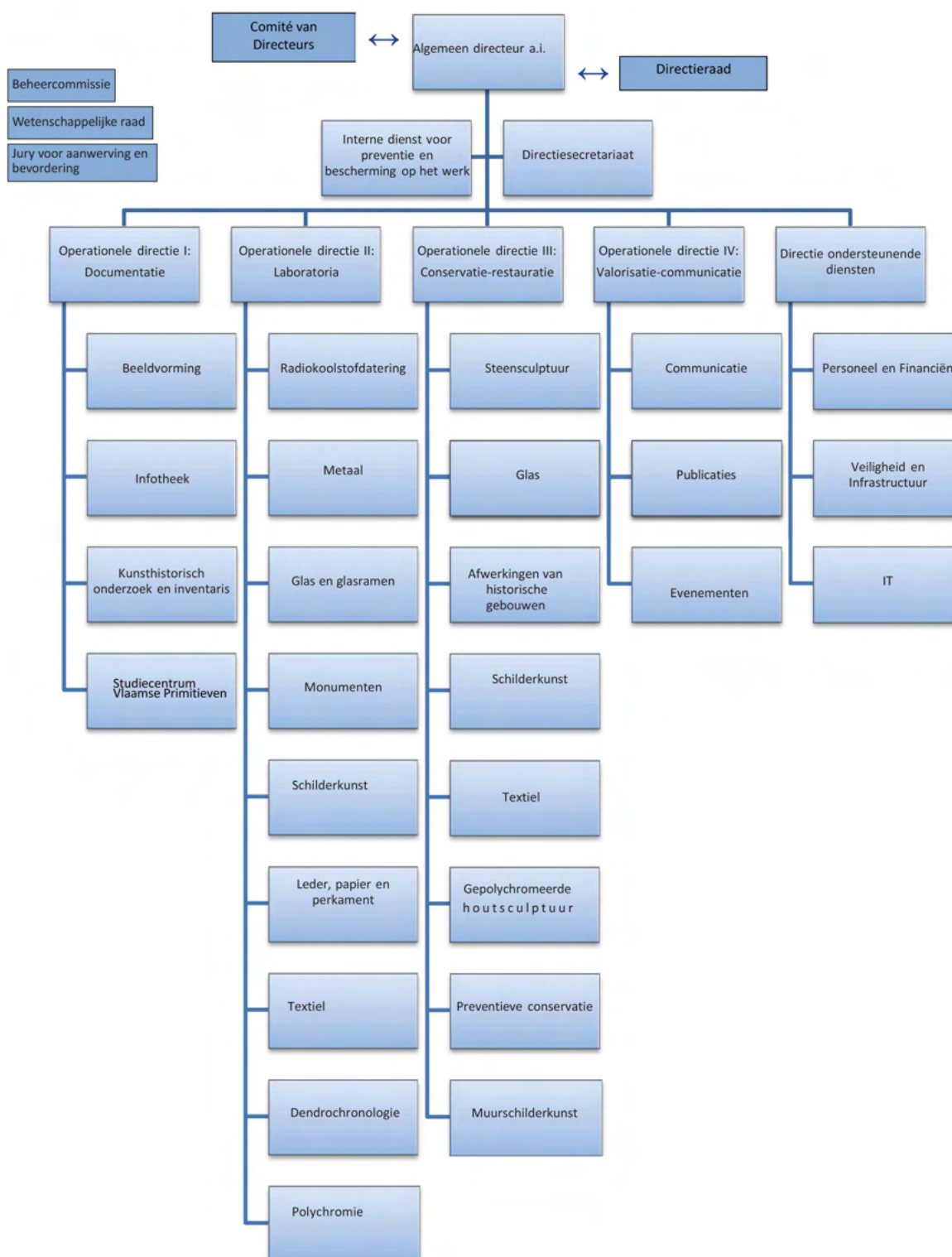
Jury voor werving en bevordering

Vergaderdata: 19/02, 10/09, 10/10, 15/10
Voorzitter: M. Beumier, Adviseur-generaal
Verslaggever: C. Ceulemans, Algemeen directeur a.i.
Leden:
Prof. P. Vandenabeele (UGent)
Prof. D. Martens (ULB)
H. De Clercq, Departementhoofd KIK

Comité voor preventie en veiligheid

Vergaderdata: 19/03, 25/06, 10/09, 10/12
Afvaardiging van het gezag:
Voorzitter: C. Ceulemans, Algemeen directeur a.i.
Secretaris: N. Irkhine, Administratie assistent
Leden:
H. De Clercq, Departementshoofd
P.-Y. Kairis, Departementshoofd (tot einde april)
C. Stroo, Eerstaanwendend werkleider (vanaf 1 mei departementshoofd)
J. Ankaye, Veiligheids- en infrastructuurmanager
J. Schonk, Attaché - Human Resources
Vertrouwenspersonen:
M. Van Bos, Werkleider
C. Fontaine-Hodiamont, Eerstaanwendend werkleider
Preventieadviseur: R.-A. Rago
Syndicale afgevaardigden: X. Monfort (CGSP-ACOD), E. Warner (CSC-ACV), J.-P. Van Autreve (CGSP-ACOD)

1.5 Organigram





2 Jaaroverzicht

Ondanks een weinig stabiele context heeft het KIK in 2013 belangrijke initiatieven en projecten opgestart ten gunste van de studie en de conservatie van ons cultureel erfgoed: grootscheepse campagnes van fotografische documentatie ter verrijking van onze fototheek, kunsthistorische en materiaaltechnische studies van kunstwerken, onderzoek naar methodes en producten voor restauratie, behandelingen van kunstwerken en de publicatie van nieuwe ontdekkingen.

In de herfst van 2013 lanceerde het KIK BALaT (Belgian Art Links and Tools), een nieuwe zoekmachine waarmee gelijktijdig vier databanken kunnen worden doorzocht: de fototheek en de bibliotheek van het KIK, de *Dictionnaire des peintres belges* en een repertorium van personen en instellingen. Bijna alle foto's kunnen voortaan gratis worden gedownload en nieuwe functies maken het opzoeken eenvoudiger. Met de lancering van BALaT versterkt het KIK zijn rol als informatiekranspunt voor het culturele en artistieke erfgoed van ons land.

Het miljoen negatieven bewaard in de fototheek van het Instituut bevat meerdere duizenden beelden van art-nouveau-erfgoed. In het kader van het Europese project Partage Plus waaraan tussen 2012 en 2014 maar liefst 23 instellingen uit 21 landen deelnamen, werden deze negatieven gedigitaliseerd en publiek toegankelijk gemaakt via de website Europeana. Zo kon het KIK zijn steentje bijdragen aan de uitgebreide virtuele collectie van Partage Plus.

In april vond in het KIK de inhuldiging plaats van een deeltjesversneller gekoppeld aan een massaspectrometer van de laatste generatie: de MICADAS (Mini carbon dating system). Deze werd specifiek ontwikkeld voor radiokoolstofdatering en is de eerste machine van zijn soort in België. De dateringen worden voortaan integraal in ons land uitgevoerd, wat een grote tijdswinst oplevert en nieuwe perspectieven opent voor het onderzoek. Het KIK genoot de steun van de Nationale Loterij voor het verwerven van de machine en van de Regie der Gebouwen voor de inrichting van het lokaal.

De verschillende departementen van het KIK bleven zich toeleggen op het *Lam Godsveelluik* van de gebroeders Van Eyck (1432), het in Gent bewaarde meesterwerk. Een team van specialisten voert sinds oktober 2012 een conservatie-restauratiebehandeling uit. In juni werden de resultaten van de eerste negen maanden van studie en behandeling voorgesteld aan de pers. De behandeling ging van start met de acht zijluiken van het retabel in gesloten toestand. Na een doorgedreven documentatie met hogeresolutiefoto's en wetenschappelijke beeldvorming (RX, IR, IRR en UV, zowel voor als tijdens behandeling) werd het verfoppervlak gereinigd en werden de meest recente vergeelde vernislagen progressief verwijderd. In mei 2013 werd een internationaal expertencomité samengeroepen en werd er unaniem geadviseerd om het verwijderen van oude vernislagen en overschilderingen voort te zetten. Dit brengt ons dichterbij de kwaliteitsvolle originele verflagen van Van Eyck en vergemakkelijkt het fixeren ervan.

Het Instituut organiseerde talrijke evenementen, opendeurdagen, studiedagen en colloquia die honderden kunstspecialisten en -liefhebbers samenbrachten: het colloquium over de romaanse portalen van de kathedraal van Doornik in samenwerking met de DGO4 van het Waals Gewest, de studiedag *From Carpentry to Joinery* – een partnerschap tussen het labo voor dendrochronologie van het KIK, de Université de Namur, de Université libre de Bruxelles en de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis –, een workshop over preventieve conservatie, het 14^{de} Kunsthistorisch seminarie over monumentale glas-in-loodramen... Het KIK organiseerde tevens verschillende internationale expertenvergaderingen, onder andere rond de restauratiecampagne van het *Retabel van Sint-Denijs* en van het *Lam Gods*.

Op internationale schaal werkte het KIK samen met het ICCROM voor de organisatie van een Forum on Conservation Science. Hilde De Clercq, hoofd van het departement Laboratoria, werd verkozen in de raad van dit internationaal organisme.

Op het vlak van publicaties werd de reeks *Bijdragen aan de studie van de Vlaamse Primitieven* verrijkt met een boek over de Henegouwse miniaturist Marc Caussin en verscheen het *Bulletin 33 van het KIK*. Maar het jaar 2013 werd vooral gemarkeerd door de publicatie van het eerste *e-book* van het KIK: *A Masterly Hand. Interdisciplinary Research on the Late-Medieval Sculptor(s) Master of Elsloo in an International Perspective*, dat tegelijk als gedrukt boek en als elektronisch boek verscheen. Het bundelt de resultaten van twee jaar intensief interdisciplinair onderzoek naar de zogenoemde Meester van Elsloo, een groep laatmiddeleeuwse beeldsnijders die actief waren in het gebied van de huidige Euregio Maas-Rijn. Zoals alle uitgaven in onze *Scientia Artis*-reeks is het boek rijk geïllustreerd met nieuw fotomateriaal. Het aantrekkelijke en gebruiksvriendelijke *e-book* is gratis beschikbaar op www.kikirpa.be. Als extra troeven biedt het de

mogelijkheid om in te zoomen op het merendeel van de foto's en de directe link tussen de inventaris in het boek en BALaT, de onlinedatabank van het KIK.

In het kader van het programma BRAIN-be van Belspo kreeg het KIK twee pioniersprojecten toegekend (GuilleMets. Disentangling the Masters of Guillebert de Mets: An Interdisciplinary Approach en VERONA. Van Eyck Research in Open Access), alsook een netwerkproject (ELINC. European Lacquer in Context), die alle van start gaan in 2014.

De belangrijke opdrachten die werden toevertrouwd aan het KIK getuigen van de grote waardering van zijn partners: het Vlaams, Brussels en Waals Gewest, de Gemeenschappen, de kerkfabrieken, privéverzamelaars, enz. Om zijn samenwerkingen verder te versterken hield het KIK in 2013 bovendien verschillende infosessies.

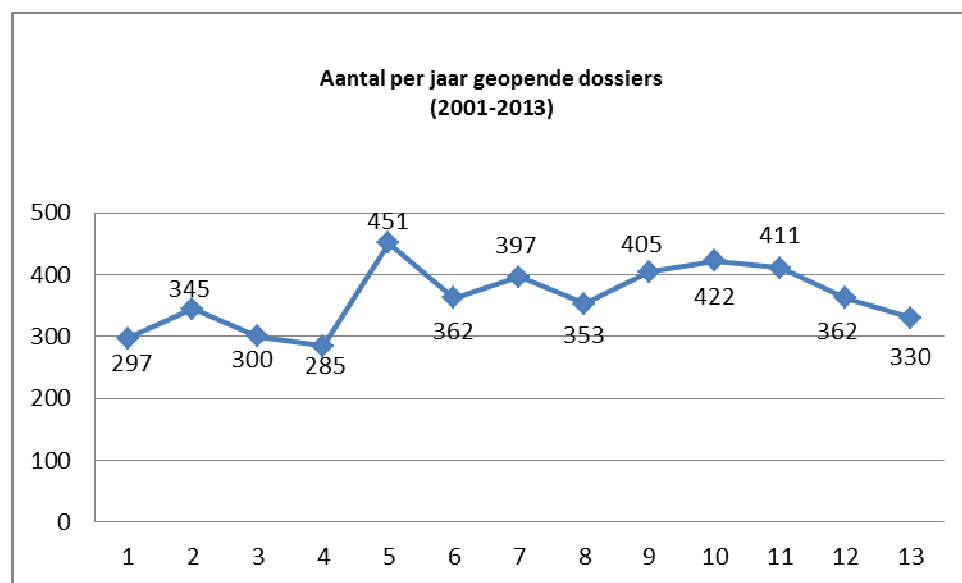
Christina Ceulemans
Algemeen directeur a.i.

3 Acties

3.1 Overzicht

Aan eenzelfde advies-, studie- of behandeldossier wordt vaak door meerdere departementen een bijdrage geleverd. De interventies werden opgedeeld volgens het type van object, onderzoek of behandeling. Ze werden chronologisch geklasseerd volgens de datum van aanvraag. We herinneren eraan dat het KIK niet het initiatief neemt voor de interventies: de Gewesten zijn verantwoordelijk voor de onroerende goederen en de Gemeenschappen voor de roerende goederen.

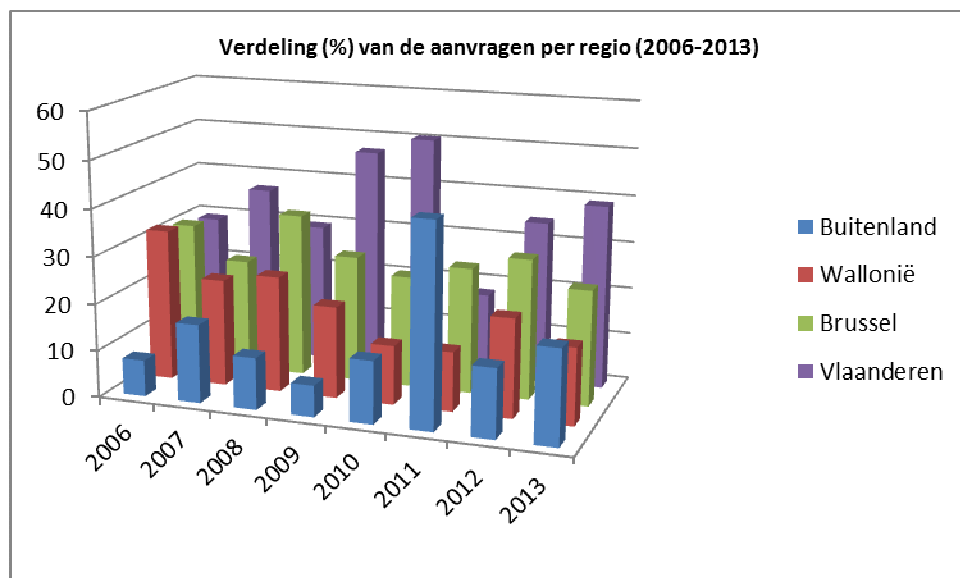
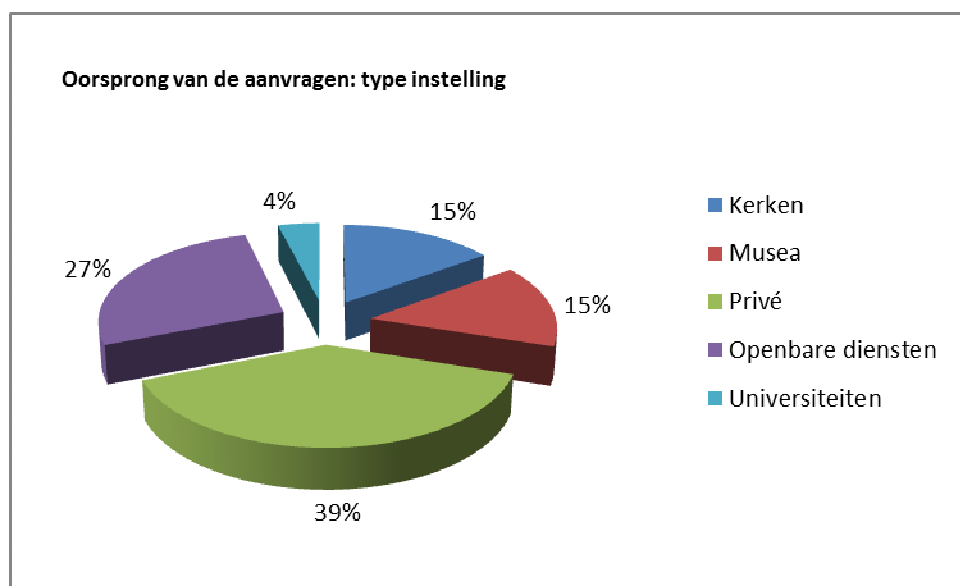
In 2013 werden **330** nieuwe dossiers geopend (**362** in 2012). Vanaf 2001 evolueerde dit aantal als volgt:



De verdeling van de aanvragen van 2002 tot 2013 was als volgt (in %):

| | 2002 | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 |
|--|-------|------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Regio's | | | | | | | | | | | | |
| <i>Vlaanderen</i> | 31 | 28 | 36 | 25,16 | 29,28 | 36,81 | 29,46 | 46,91 | 50,47 | 42,82 | 34,53 | 39,10 |
| <i>Wallonië</i> | 25 | 24 | 30 | 34,22 | 32,32 | 22,76 | 24,65 | 19,51 | 12,56 | 12,65 | 21,00 | 16,36 |
| <i>Brussel</i> | 33 | 17 | 20 | 32,45 | 30,66 | 23,72 | 34,84 | 26,91 | 23,70 | 26,77 | 29,83 | 24,54 |
| <i>Buitenland</i> | 11 | 31 | 14 | 8,17 | 7,74 | 16,71 | 11,05 | 6,67 | 13,27 | 17,76 | 14,64 | 20,00 |
| Soort instelling | | | | | | | | | | | | |
| <i>Kerken en religieuze instellingen</i> | 27 | 24 | 30,77 | 28,26 | 29 | 21,79 | 16,43 | 27,65 | 36,26 | 11,92 | 12,15 | 15,15 |
| <i>Musea</i> | 35,50 | 32 | 27,98 | 26,05 | 21 | 31,48 | 28,61 | 24,44 | 23,93 | 16,06 | 14,64 | 15,45 |
| Privésector | | | | | | | | | | | | |
| <i>Privécollecties</i> | 10 | 20 | 15,03 | 10,38 | 17,40 | 22,28 | 34,56 | 23,22 | 20,85 | 28,95 | 25,97 | 36,67 |
| <i>Kastelen</i> | 1 | 2 | 8,04 | 1,10 | 3,04 | 1,45 | 1,13 | 0,74 | 0,24 | 0,48 | 1,93 | 1,82 |
| Openbare diensten | | | | | | | | | | | | |
| <i>Gemeenten, provincies en OCMWs</i> | 5,50 | 7 | 5,94 | 2,65 | 1,66 | 2,42 | 3,40 | 5,19 | 3,08 | 2,19 | 5,25 | 6,36 |

| | | | | | | | | | | | | |
|---|------|---|------|-------|-------|-------|------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Gewesten | 8,50 | 3 | 1,40 | 6,40 | 5,53 | 6,54 | 5,67 | 4,94 | 2,13 | 4,38 | 9,94 | 8,18 |
| Gemeenschappen | 1,50 | - | 0,35 | - | - | - | 0,57 | 0,74 | 0,24 | 9,00 | 10,77 | 2,43 |
| Ministeries, koninklijke paleizen, wetenschappelijke instellingen, ambassades, EU | 7,50 | 9 | 4,90 | 19,65 | 19,61 | 10,41 | 5,95 | 10,86 | 10,19 | 21,41 | 15,19 | 10,30 |
| Universiteiten | 3 | 3 | 4,54 | 5,07 | 1,38 | 3,15 | 2,55 | 2,22 | 2,84 | 5,35 | 3,87 | 3,64 |
| Koning Boudewijnstichting | - | - | - | - | - | 0,48 | 1,13 | - | - | - | 0,29 | - |
| Archeologische kringen | 0,50 | - | 1,05 | 0,44 | 1,38 | - | - | - | 0,24 | 0,24 | - | - |



3.2 Wetenschappelijke onderzoeksprojecten

| Financiering | Startdatum | Einddatum | Programma | Project | Verantwoordelijke | Medewerkers | Budget |
|--------------------------------------|------------|------------|-------------------------------|--|----------------------------------|---|-----------------|
| BELSPO | 01/01/2010 | 30/06/2014 | Actie 1 | Moderne en hedendaagse kunst in het laboratorium: analytische studie van 20e eeuwse verf | Saverwyns S. | Fremout W. | 243.000,00 € |
| BELSPO | 01/01/2012 | 31/12/2016 | Actie 1 | Het Lam Gods in het laboratorium 60 jaar na Paul Coremans. De bijdrage van nieuwe analytische technieken | Sanyova J. | Sanyova J. Claude C. | 217.000,00 € |
| BELSPO | 01/10/2009 | 30/09/2013 | Actie 2 | Datering en oorsprongsbepaling van leder, zijde en wol via de radiokoolstofdatering en de stabiele isotopenverhouding van aminozuren | Van Strydonck M. | Boudin M. | 159.600,00 € |
| BELSPO | 1/10/2012 | 30/09/2013 | Bijkomende onderzoekers | De activiteiten van de A.C.L. tussen 1948 en 1965: inventaris en synthese van het historisch archief van het KIK tot aan het overlijden van de eerste directeur Dr. Paul Coremans, met bijzondere aandacht voor het dossier van het Lam Gods | Claes M.-C. Vanwijnsberghe D. | Deneffe D. | 38.120,00 € |
| BELSPO | 1/10/2012 | 30/09/2013 | Bijkomende onderzoekers | De muurschilderingen in België in de 15de en 16de eeuwen: iconografie, functies en context | Kairis P.-Y. | Collas I. | 38.120,00 € |
| BELSPO | 01/09/2012 | 30/09/2014 | AGORA | AGORA 3D | Buelinckx E. | | 11.200,00 € |
| BELSPO | 01/09/2012 | 31/12/2014 | AGORA | Multita | Buelinckx E. | L'Heureux V. | 90.250,00 € |
| BELSPO | 1/04/2012 | 31/12/2016 | S2-ART | S2ART: Long-term role and fate of metal-sulphides in painted works of art | Sanyova J. | Vermeulen M. | 281.760,00 € |
| BELSPO | 1/12/2013 | 28/02/2018 | BRAIN | GEPATAR: Geotechnical and Patrimonial Archives Toolbox for Architectural conservation in Belgium | De Clercq H. | Hayen R. | 151.650,00 € |
| Kanselarij van de Eerste Minister | 01/12/2013 | 31/12/2017 | Commemoratief programma 14-18 | Het Belgische kunstpatrimonium in de Eerste Wereldoorlog: wapen of verzetsvorm | Claes M.-C. | SW1 + C1 | 398.000,00 € |
| EU | 1/01/2009 | 31/12/2013 | 7de kaderprogramma | CHARISMA: Cultural Heritage Advanced Research Infrastructures: Synergy for Multidisciplinary Approach to Conservation-restoration | Sanyova J. Vanden Berghe I. | Sanyova J. Vanden Berghe I. Van Bos M. Coudray A. | |
| EU-Interreg. | 1/01/2008 | 31/12/2013 | Portico | Towards future-proof historic cities: klimaatstudie en risk assessment van de bouwmaterialen (Utrecht (Domplein), Keulen, Aarlen) | De Clercq H. | De Clercq H. Hayen R. Monfort X. Rich M. Godts S. | 67.000,00 € |
| EU | 01/07/2012 | 30/04/2014 | ICT-PSP | PartagePlus: Digitising and Enabling Art Nouveau for Europeana | Buelinckx E. | Resseler M. | 101.140,00 € |
| EU | 01/03/2013 | 31/08/2015 | ICT-PSP | ATHENAPLUS | Buelinckx E. | Van Eyck I. | 89.600,00 € |
| EU | 01/01/2013 | 31/12/2017 | 7FP | PREFORMA: Preservation Formats for Cultural Information and E-archives | Buelinckx E. | | 7.000,00 € |
| Brussels Hoofdstedelijk Gewest & KIK | 01/01/2013 | 07/05/2014 | Dept. Documentatie | Inventaris en glossarium van behangpapieren | Augustyniak A.-S. Claes M.-C. | Wailiez W. Busoni E. | |
| Getty Foundation | 12/04/2013 | 01/05/2015 | Dept. Documentatie | Online publicatie van het boek <i>Cadres et supports dans la peinture flamande aux XVIe et XVIIe siècles</i> van Hélène Verougstraete | Ceulemans C. | Van Eyck E. | 100.000,00 € |
| InBev-Bailliet Latour | 1/10/2012 | 31/03/2013 | Dept. Documentatie | Studie van de voormalige gipsafgietsels van de KMKG op basis van de fotodocumentatie van het KIK en gegevensinvoer in BALaT | Patigny G. Peters F. | Van Woensel J. Dezutter E. | Subventie stage |
| InBev-Bailliet Latour | 1/10/2013 | 31/06/2014 | Dept. Documentatie | Valorisatie van het fonds Ivo Bakelants: de glasraamkunst in België (ter voorbereiding van een publicatie) | Lecocq I. | Anquinet E. | Subventie stage |
| InBev-Bailliet Latour | 1/10/2013 | 31/03/2014 | Dept. Documentatie | Creatie van een databank met alle schilderijen in de 14 volumes van de <i>Early Netherlandish Painting</i> (1967-1976) van Friedlander, geactualiseerd a.h.v. de documentatie van het Studiecentrum Vlaamse Primitieven van het KIK | Fransen B. | Van Eyck E. | Subventie stage |
| KIK | 2013 | 2015 | Dept. Documentatie | Inventarisatie en wetenschappelijke studie van de glasramen in privé-interieurs in Wallonië (ter voorbereiding van een colloquium en tentoonstelling te Bergen of Charleroi) | Ceulemans C. | Lecocq I. | |

3.3 Wetenschappelijke publicaties

| Titel | Auteur / redacteur | Financiering | Budget |
|--|------------------------------|----------------------|-------------|
| <i>'Ung bon ouvrier nommé Marquet Caussin'. Peinture et enluminure en Hainaut avant Simon Marmion (Contributions à l'étude des Primitifs flamands 12)</i> | Vanwijnsberghe D. | Fonds Courtin Bouché | 25.000,00 € |
| <i>Bulletin van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium 33</i> | Cel Valorisatie-communicatie | Normale dotatie | 30.000,00 € |
| <i>A Masterly Hand. Interdisciplinary Research on the Late Medieval Sculptor Master of Elsloo in an International Perspective. Proceedings of the Conference held at the Royal Institute for Cultural Heritage in Brussels 20-21 October 2011 (Scientia Artis 9)</i> | Ceulemans C. Peters F. | Dotatie 2013 | 30.000,00 € |

3.4 Evenementen

| Datum | Evenement | Aantal deelnemers |
|----------|--|-------------------|
| 25/02 | Lezing prof. Targovski (atelier schilderkunst) | 12 |
| 26/02 | Colloquium PartagePlus <i>Documentatie, conservatie en restauratie van het Art nouveau erfgoed</i> | 59 |
| 21/04 | Opendeurdag in het kader van de Erfgoeddag | 500 |
| 25/04 | Persconferentie <i>Nieuwe perspectieven voor de radiokoolstofdatering</i> (inhuldiging van de MICADAS) | 60 |
| 27/05 | Vergadering van de internationale commissie voor het <i>Lam Gods</i> , Gent, MSK | 45 |
| 27/06 | Persconferentie <i>Conservatie-restauratiebehandeling en studie van het Lam Gods</i> | |
| 27-28/06 | Workshop <i>Assessing and managing risks to your collections</i> | 46 |
| 27/09 | Deelname aan de Nacht van de onderzoekers | 500 |
| 27/09 | Informatiesessie voor de groep 'Équipes relais', dioceses van Doornik | 16 |
| 17/09 | Vergadering van de internationale commissie voor het <i>Lam Gods</i> , Gent, MSK | 25 |
| 03/10 | Informatiesessie voor de DGOA, Waals Gewest | 25 |
| 15/10 | Prijnsuitreiking fotowedstrijd Stichting Open kerken | 85 |
| 31/10 | CO-MA: Safeguarding Image Collections | 95 |
| 05/11 | Prijnsuitreiking fotowedstrijd van <i>Wiki Loves Monuments</i> | 30 |
| 08/11 | Symposium De bijdrage van chemisch onderzoek aan de kunst. Analyse, restauratie en conservatie van kunstvoorwerpen vroeger en nu | 90 |
| 29-30/11 | From carpentry to joinery: Floors and ceilings, shutters and frames, doors and panelling in medieval and modern Architecture | 90 |
| 03/12 | Kunsthistorisch Seminarie 14: Blik van de kunsthistoricus op de studie van de monumentale glasramen in België | 68 |
| 12/12 | Speciale opendeurdag voor studenten (223 deelnemers) 's Avonds VIP-bezoek voor de UNESCO (80 deelnemers) | 283 |
| 19/12 | Informatiesessie voor de Service du patrimoine culturel de la Fédération Wallonie-Bruxelles | 25 |
| Totaal | | 1054 |

3.5 Enkele verwezenlijkingen en projecten in de kijker

3.5.1 Departement Documentatie

3.5.1.1 Beeldvorming (o.l.v. Christina Currie)

Dit jaar werd het departement Documentatie hertekend door de fusie van de diensten voor wetenschappelijke beeldvorming en voor fotografie onder de leiding van Christina Currie, en dit na de pensionering van het voormalige hoofd van de fotografische dienst eind december 2012. Er werden tweemaandelijks dienstvergaderingen op het getouw gezet om de synergieën tussen de twee voormalige diensten te bevorderen. Deze ontmoetingen en de individuele gesprekken met alle leden van de dienst bleken zeer vruchtbaar.

In de dienst wordt veel belang gehecht aan continuë bijscholing. Zo werd de software Photoshop CS6 aangekocht voor het personeel van de dienst voor beeldbewerking en kregen ze daarin een opleiding. Ook werd de kennisuitwisseling tussen individuen binnen het team aangemoedigd, bijvoorbeeld voor wat betreft het gebruik van de Hasselblad en de Phase One toestellen. De leden van de dienst worden tevens aangemoedigd om hun ervaringen met betrekking tot de optimale belichting van een kunstwerk te delen. Op onze opendeurdag van 12 december jongstleden werd dit geïllustreerd door vier van onze fotografen die op eenzelfde schilderij demonstreerden wat hun persoonlijke benadering is bij het belichten van het object.

Het jaar 2013 werd eveneens gekenmerkt door talrijke zendingen in binnen- en buitenland. In België vermelden we naast zendingen op diverse locaties ook de herhaaldelijke bezoeken aan het Museum voor Schone Kunsten van Gent voor het documenteren van het *Lam Godsretabel*. In het buitenland werd onder meer in oktober een ambitieuze zending georganiseerd naar het Schloss Eggenberg te Graz (Oostenrijk) en naar het Kunstmuseum Basel (Zwitserland). Dit was in het kader van de fotografische documentering, infraroodreflectografie en overtrekken maken van vier schilderijen van groot formaat van de broers Pieter en Jan Brueghel.

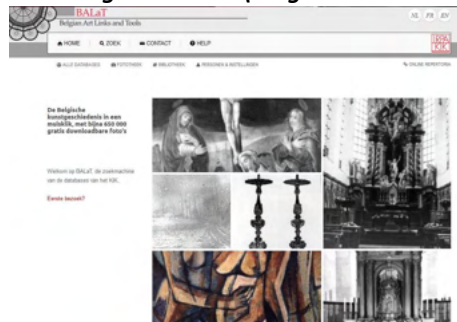
Op het vlak van de digitalisering en het scannen van foto's kreeg de dienst de onontbeerlijke hulp van specialiste Hilke Arijs. Zij gaf Jenny Coucke en Luc Stokart een opleiding voor de digitalisering van de fotoarchieven van het KIK. Ze waakt er tevens over dat de bewaringsomstandigheden van de archieven tijdens digitalisering optimaal blijven. Om de efficiëntie te verhogen en om een aangenamere werkomgeving te creëren werd het voormalige grote kantoor van de fotografen omgevormd tot scan- en digitalisatiezaal. Deze werd ingehuldigd in oktober 2013.

3.5.1.2 Infotheek (o.l.v. Marie-Christine Claes)

Overzetting van ADLIB

In augustus 2013 hebben we de overzetting van onze databanken naar de software ADLIB Xplus kunnen voltooien. Dit is de bekroning van drie jaar werk. Deze overzetting veronderstelde een diepgaande analyse van de databanken vermits het oude systeem werkte met ongestructureerde velden die niet automatisch konden worden overgezet. Zodoende werden in het hele migratieproces tevens heel wat correcties uitgevoerd. Na de overzetting werd het personeel dat de gegevens invoert opgeleid om te werken met de structuur van de nieuwe thesaurus.

Lancering van BALaT (Belgian Art Links and Tools)



Onze online databanken zijn nu verenigd onder de naam BALaT. Daartoe ontwikkelde onze informaticadienst een nieuwe zoekmodule waarin gelijktijdig kan worden gezocht in de fototheek, bibliotheek, de thesaurus personen & instellingen en in de *Dictionnaire des Peintres belges* (inclusief een link naar het Repertorium van lithografen in België, 1816-1865). De lancering van BALaT werd voorafgegaan door een intensieve testfase waaraan het hele personeel van de Infotheek en een stagiaire hebben deelgenomen. De reacties van de gebruikers zijn zeer positief: we ontvangen talrijke emails die het gebruiksgemak van de module prijzen en krijgen voorstellen tot verbetering van de

fiches van de fototheek. Het werk wordt thans verdergezet: in maart 2014 zal een gepersonaliseerde module voor de bibliotheek online worden gezet en gaandeweg zullen ook andere repertoria met de module worden verbonden.

3.5.1.3 Kunsthistorisch onderzoek en inventaris

Vorbereitung van een studie over 'De kopieën in de Luikse schilderkunst van de 17^{de} eeuw' (Pierre-Yves Kairis)

In 2012 hadden de jaarlijkse studiedagen van de Association des Conservateurs des Antiquités et Objets d'Art de France (CAOA) de religieuze schilderkunst van de 17^{de} tot de 19^{de} eeuw als thema, en in het bijzonder het fenomeen van de kopieën. Op deze gelegenheid gaf Pierre-Yves Kairis toelichting bij het artistieke verschijnsel van de kopieën in de 17^{de}-eeuwse schilderkunst van het Prinsbisdom Luik. Op heden wordt algemeen erkend dat de schilders van de Luikse school zich terughoudend opstelden tegen de rubensiaanse barok en zich naar de bekoringen van Rome en Parijs wendden. Welnu, uit de studie van talrijke kopieën die zich thans nog in de kerken in de omgeving van Luik bevinden, blijkt de overhand van het Antwerpse model dat een veel grotere populariteit genoot dan werd beweerd. Bovendien waren kopieën van religieuze schilderkunst zo talrijk aanwezig in de lokale huishoudens dat de kopie er eerder de norm was en het originele kunstwerk de uitzondering, wat een mentale revolutie zou betekenen in de studie van de verspreiding van de artistieke stromingen in de 17^{de}-eeuwse schilderkunst.

Partage Plus (o.l.v. Erik Buelinckx, m.m.v. Marie Ressler en Eva Busoni)

Sinds maart 2012 werkt het KIK mee aan het tweejarige Europese project Partage Plus waaraan 23 instellingen uit 21 landen deelnemen. Alles tezamen zullen 75 000 objecten in Art nouveau-stijl (juwelen, affiches, meubels, glasramen, aardewerk, architectuur...) worden gedigitaliseerd en via de website Europeana worden ontsloten aan het publiek. Deze databank zal bovendien worden aangevuld met 2000 3D-modellen. De fototheek van het KIK, een unieke verzameling van meer dan 1 miljoen negatieven, bevat duizenden foto's van Art nouveau-erfgoed. Deze negatieven, genomen tussen het begin van de 20ste eeuw en vandaag, zullen binnenkort de ruime virtuele collectie van Partage Plus verrijken.

In het kader van dit project werd er een colloquium gehouden op 26/02/2013.

MULTITA (o.l.v. Erik Buelinckx, m.m.v. Véronique l'Heureux)

Het Multita-project (BELSPO AGORA-programma), gecoördineerd door het Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis (KMKG, Brussel) en het KIK, zal de collecties van beide wetenschappelijk culturele instellingen valoriseren door de ontwikkeling van een wetenschappelijke meertalige en polychiërarchische thesaurus voor de museologische en digitale ontsluiting van artistieke en archeologische collecties. Dit project is mogelijk dankzij het partnerschap met het Koninklijke Musea voor Schone Kunsten (KMSK, Brussel), de Federatie Wallonië-Brussel (Unité héritage culturel, Numérisation des patrimoines, Service de la langue française), de Museum van de Stad Brussel, het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD, Den Haag) en de Fédération et Ressources sur l'Antiquité (FRANTIQU, Parijs).

DIGIT-03 (o.l.v. Erik Buelinckx, m.m.v. Elodie De Zutter)

In 2013 werd gestart met de voorbereidende fase van het BELSPO digitaliseringsprogramma DIGIT-03; het programma zelf ging aan het einde van het jaar van start. In deze voorbereidende fase werd er rond vijf thema's gewerkt, waarbij Erik Buelinckx coördinator was voor de filière "fotografische dragers", maar de medewerkers van het KIK ook deelnamen aan de filières "boeken en documenten", "3D" en "OCR en tekstverrijking". Bijkomend werd er begonnen met het op punt stellen van het eigenlijke project DIGIT-03 (2014-2018), waarbij de oprichting van drie verschillende platformen met de nodige interfaces wordt gepland:

een digitaliseringsplatform (met onderscheid tussen enerzijds de intern verrichte digitalisering en anderzijds de digitalisering door externe operatoren (via gemeenschappelijke offerteaanvragen);

een gemeenschappelijk platform voor bewaring op lange termijn (LTP);

een valorisatieplatform: een (meertalig) gemeenschappelijk access point voor het digitale patrimonium van de FWI's.

Publicatie van een monografie over de Henegouwse boekverluchter Marc Caussin (ca. 1430-1479) (Dominique Vanwijnsberghe)



Tot voor kort was er zeer weinig geweten over de boekschilderkunst in Henegouwen voor de aankomst van Simon Marmion te Valenciennes omstreeks 1458. Voor hem leek er in het graafschap geen traditie te hebben bestaan op het vlak van de boekschilderkunst. De huidige monografie wil komaf maken met dit vooroordeel door de productie van Marc Caussin, een Henegouwse miniaturist werkzaam in Valenciennes in de jaren 1430-1470, uit de schaduw te halen. Veertien manuscripten konden aan hem worden toegeschreven. Naast devotieboeken met een gestandaardiseerde inhoud bevat dit oeuvre ook meer persoonlijke opdrachten, bestemd voor gerenommeerde bibliofielen zoals Filips van Croÿ, graaf van Chimay, of de hertog van Bourgondië Filips de Goede in hoogsteigen persoon. De activiteit van de boekverluchter kon opnieuw in zijn context worden geplaatst dankzij een rijkelijk documentair dossier. De manuscripten die rond Marc Caussin werden herenigd maken het bovendien mogelijk om voor de eerste keer een artistiek, sociaal, religieus en intellectueel milieu te reconstrueren dat nog grotendeels miskend was.

Project rond gipsafgietsels (Géraldine Patigny, m.m.v. Famke Peters)

Dankzij de financiële steun van het Fonds InBev Baillet-Latour kon het KIK van oktober 2012 tot maart 2013 twee stagiaires aanwerven voor de gegevensinvoer en het onderzoek rond de verzameling gipsafgietsels van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis. Het onderzoek heeft een nieuw licht geworpen op deze verzameling waarvan vandaag bijna niets meer overblijft. Aansluitend bracht het KIK ook in aanraking met diverse internationale inventarisatie- en valorisatieprojecten van afgietsels, waarbij het belang van deze verzamelingen voor de kunstgeschiedenis en de conservatie-restauratie werd aangetoond. Het onderzoek werd verdergezet met het zicht op een pioniersproject (BELSPO) voor de creatie van een virtueel museum op basis van de negatieven van het KIK van deze voormalige collectie.

Verwezenlijkingen in de studie van glasramen (o.l.v. Isabelle Lecocq)



KMGK, inv. 9030

In 2013 werd een aantal studies voortgezet ter voorbereiding van belangrijke publicaties die alleen of in samenwerking werden ondernomen: *Un siècle d'art du vitrail en Belgique : l'atelier Osterrath (1872-1966)*; *Les vitraux continentaux de la cathédrale de Lichfield* (i.s.m. Yvette Vanden Bemden en het *Corpus Vitrearum* Great Britain); *Vitraux de Guerre : commémorations dans la lumière et la couleur* (i.s.m. Yves Dubois); *Rondels, pièces et panneaux peints sur verre de dimensions réduites conservés en Belgique. IV. Région de Bruxelles-Capitale (Corpus Vitrearum. Belgique. Série Recensements/Checklist, IV)* (i.s.m. Guido Bral en Valérie Montens); *Les vitraux monumentaux de la seconde moitié du XVI^e siècle et du XVII^e siècle conservés en Belgique. Région de Bruxelles-Capitale (Corpus Vitrearum. Belgique. VII)* (i.s.m. Guido Bral en Ellen Shortell).

Deze studies leiden tot een valorisatie van het Belgische kunstergoed en maken het mogelijk om de studie van de federale collecties te verdiepen. Zo zal de inventaris van *Rondels, pièces et panneaux...* bewaard in België in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zich uitsluitend richten op de openbare verzamelingen, waaronder de rijke collectie van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis (KMKG). In dit kader wordt de inventaris van de collecties van de Musea nagekeken in samenwerking met Valérie Montens, curator aan de KMKG, die voorts ook zal meewerken aan de publicatie, en wordt er simultaan een systematische fotocampagne van de collectie uitgevoerd (Hervé Pigeolet, dienst Beeldvorming van het KIK).

Naast de werkzaamheden en reflecties uitgevoerd in het kader van de taken op het KIK en de activiteiten voor het *Corpus Vitrearum* België en van het *Comité wallon pour le vitrail* verbonden aan het *Corpus Vitrearum*, werden er zendingen uitgevoerd in het buitenland, meer bepaald voor het *Comité international du Corpus Vitrearum* en het *Comité scientifique international pour la conservation des vitraux*.

Dankzij de bemiddeling van Madeleine Manderyck, secretaris van het *Corpus Vitrearum* België, werd het KIK in de gelegenheid gesteld om de studie en ontsluiting van de inventaris van glasramen van de 19de en 20ste eeuw van de Antwerpse meester-glasmaker Ivo Bakelants op zich te nemen. Dankzij een beurs van het

Fonds InBev-Baillet Latour kon een stagiaire worden aangeworven, Emma Anquetin, die actief meewerkte aan dit project.

Dit jaar werd het Kunsthistorisch seminarie van het KIK, reeds de 14de editie, gewijd aan glas-inloodramen: *De blik van de kunsthistoricus op de studie van de monumentale glasramen in België*. Deze studiedag werd opgedragen aan mevr. Liliane Masschelein, eredirectrice van het KIK en erevoorzitter van het Corpus Vitrearum België. Ze legde de klemtoon op de bijdrage van kunsthistorici voor een betere kennis van de monumentale glasramen in België. Aan de hand van uiteenlopende situaties werd de benadering van kunsthistorici tot deze specifieke kunstvorm geïllustreerd, in relatie tot andere kunststakken. Het was een mooi hommage aan het werk van meerdere generaties kunsthistorici in het domein van de glasschilderkunst in het kader van de internationale onderneming van het Corpus Vitrearum. Verschillende buitenlandse leden van het Corpus Vitrearum namen die dag het woord.

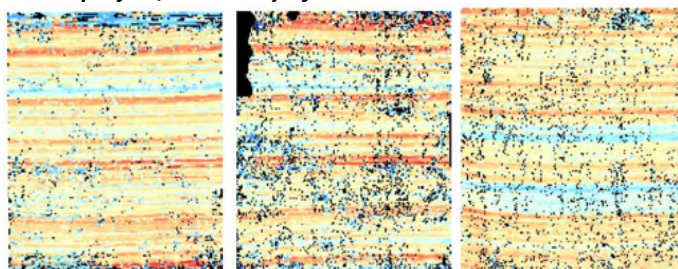
3.5.1.4 Studiecentrum Vlaamse Primitieven (o.l.v. Bart Franssen)

Kunsthistorische studie van het Veelluik met de Zeven Smarten van Maria (Barcelona, Museu Frederic Marès)



Het project is een samenwerking met het museum (dienst conservatie-restauratie) in het onderzoek van een onuitgegeven *Veelluik met de Zeven Smarten van Maria*, een opmerkelijk Vlaams retabel van het begin van de 16de eeuw. Het materiaaltechnisch onderzoek gebeurt ter plaatse door Carmen Sandalinas, hoofd restauratie van het museum. Het kunsthistorisch onderzoek werd uitgevoerd in team, samen met stagiaire Elisabeth Van Eyck en Valentine Henderiks. De resultaten van dit onderzoek worden samen met Carmen Sandalinas gepresenteerd tijdens het 'Symposium XIX for the Study of Underdrawing and Technology in Painting' in Brugge (11-13 september 2014).

Canvasproject, University of Houston

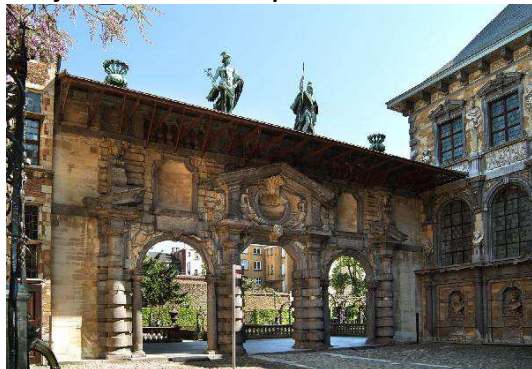


Door de universiteit van Houston werden door middel van een innovatieve informatica-toepassing "thread density maps" gemaakt op basis van de radiografieën van drie doeken uit de groep Bouts. Dit onderzoek maakte deel uit van het Corpus-project en vormde de aanleiding tot een nauwere samenwerking met de universiteit van Houston in het project getiteld: "Thread Counts, Weave Matches, and their Implications for the Study of Fifteenth-Century Flemish Paintings on Linen", uitgevoerd door Diane Wolfthal en John Johnsson. Het KIK zorgde voor de digitalisering van alle in het KIK beschikbare radiografieën van doeken van Vlaamse meesters uit de 15de en begin 16de eeuw, in totaal achttien werken uit de groepen Dirk Bouts, Jeroen Bosch, Hugo van der Goes, Gerard David en anonieme werken uit Brussel, Brugge en Gent.

3.5.2 Departement Laboratoria

3.5.2.1 Labo Monumenten (o.l.v. Hilde De Clercq)

Proefrestauratie van de portiek van het Rubenshuis te Antwerpen



In opvolging van het onderzoeksproject "Bouwtechnisch en bouwhistorisch onderzoek ter definiëring van een conserveringsconcept" van het 17de eeuwse portiek en tuinpaviljoen van het Rubenshuis te Antwerpen, uitgevoerd in opdracht van de Stad Antwerpen in 2010, werd in 2013 een proefrestauratie uitgevoerd op drie soorten natuursteen van het portiek. De natuursteensoorten zijn Obernkirchener zandsteen, Avender krijt en Blauwe Hardsteen. De schadefenomenen betreffen schilfering en algemene opstuwingen, scheur-, breuk- en barstvorming. De behandelingen hebben hierbij als doel het originele materiaal te fixeren om verder materiaalverlies te

voorkomen en bijgevolg de actuele staat van de portiek maximaal te conserveren. Gezien er voor de drie specifieke schadefenomenen in de portiek geen duidelijk omliggende restauratiemethodes beschikbaar zijn werd een proefrestauratie uitgevoerd teneinde te komen tot een aangewezen behandelingsvoorstel toepasbaar voor de geplande restauratie van de portiek in zijn geheel. De criteria voor de keuze van de materialen zijn gebaseerd op fysische, chemische en mechanische kenmerken van de gebruikte materialen gerelateerd aan deze van de drie types natuursteen, alsook de reversibiliteit van de behandeling.

Onderzoek van de geologische en bouwtechnische kenmerken van de Diestiaan ijzerzandsteen met als doel de inzet ervan in restauraties van historische gebouwen

De cel Monumenten kreeg dit onderzoek gegund door de Vlaamse Overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Afdeling Land en Bodembescherming, Ondergrond, Natuurlijke Rijkdommen. Het werd uitgevoerd in samenwerking met het Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf (WTCB) en opgevolgd door een stuurgroep waarin experts van de Vlaamse overheid (Departement LNE - Afdeling ALBON, Departement Mobiliteit en Openbare Werken (MOW) - Afdeling Geotechniek, Agentschap voor Natuur en Bos (ANB), Agentschap Wegen en Verkeer (AWV) en Agentschap Onroerend Erfgoed), de Belgische Geologische Dienst (BGD), het Regionaal Landschap Noord-Hageland, het WTCB, de Universiteit Gent (UGent), de Katholieke Universiteit Leuven (KULeuven) en de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO) zetelden.

Voorafgaand aan de studie werden vijf typelocaties van Diestiaan ijzerzandsteen geselecteerd om kernboringen uit te voeren: Herent, Pellenberg, Rotselaar, Wezemaal en de Langenberg te Diest. Van het ijzerzandsteenmateriaal van de gelichte boorkernen werden de petrografische, fysische en mechanische kenmerken onderzocht teneinde de geschiktheid ervan als bouwsteen te evalueren.

Daarnaast omvatte de opdracht het formuleren van een hypothese over het geologisch voorkomen van lagen van bouwtechnisch geschikte ijzerzandsteen in de heuvels van het Hageland. De geologische studie van de boorkernen van de Diestiaan ijzerzandsteen diende daarom inzicht te genereren in het voorkomen van ijzerzandsteenbanken en de materiaaltechnische kenmerken van de ijzerzandsteen in detail in kaart te brengen. De correlatie tussen de verschillende resultaten diende bovendien een duidelijk beeld te geven van het voorkomen van banken van bouwtechnisch geschikte ijzerzandsteen zodat het mogelijk wordt om ook op andere locaties waar Diestiaan ijzerzandsteen voorkomt inzicht te verwerven in de mogelijke toepassing ervan bij de restauratie van historische gebouwen. Tot slot werd het effect van een steenverstevigende behandeling op deze ijzerzandsteen geëvalueerd met het doel de zinvolheid ervan op verweerde ijzerzandsteen in monumentale constructies te voorspellen.

Identificatie van de materialen gebruikt bij de monumentale muurschildering “Het Laatste Oordeel” in de St Leonarduskerk te Zoutleeuw

In het kader van het vooronderzoek van de muurschildering *Het Laatste Oordeel* in de St Leonarduskerk te Zoutleeuw, uitgevoerd door het atelier Muurschilderingen van het KIK werden een reeks labo-analysen uitgevoerd om enerzijds de gebruikte materialen (pigmenten, bindmiddel, metaalfolies) te identificeren en anderzijds om de uitvoeringstechniek te karakteriseren. Ondanks de praktische problemen die inherent zijn verbonden aan deze locatie (de muurschildering bevindt zich op een hoogte tussen 10 en 18 m boven het grondniveau) werd in eerste instantie ter plaatse een reeks niet-destructieve analyses uitgevoerd met behulp van X-straalfluorescentie (XRF). Vervolgens werden monsters genomen en geanalyseerd om de XRF-analyseresultaten aan te vullen.

De resultaten van deze analyses dragen niet enkel bij tot de kennis van de muurschildering zelf (m.a.w. de materialen en de laagopbouw), maar zijn eveneens belangrijk bij de keuze van een geschikte conservatie en/of restauratiebehandeling.

3.5.2.2 Labo Radiokoolstofdatering (o.l.v. Mark Van Strydonck)

¹⁴C & Archaeology Symposium

Het symposium werd georganiseerd in de kapittelzaal van de Sint-Pietersabdij te Gent: een ideale ontmoetingsplaats voor moderne wetenschappen met geschiedenis. De topics die werden besproken in deze meeting waren zeer gevarieerd. Archeologie dekt een enorm gamma van verschillende culturen van verscheidene regio's van de wereld die elk een specifieke benadering, staalnametechnieken, data evaluatie, etc. vereisen. Het was dus interessant om te zien dat monografische sessies een belangrijk deel van de conferentie uitmaakten. Deze sessies laten toe om kleinere onderzoeksgroepen hun eigen ervaringen te communiceren naar een bredere groep van collega's.

De organisatie van dit symposium was een joint venture tussen het radiokoolstofdateringslabo van het KIK en het departement Archeologie van de Universiteit Gent. We kunnen zeggen dat deze conferentie een resultaat was van de lange traditie van collaboratie. Financiële en technische ondersteuning werd gegeven door het FWO (Fonds Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen), BELSPO (Belgian Federal Science Policy Office), HISTORISCHE HUIZEN GENT, PAM VELZEKE (Provinciaal Archeologisch museum Site Velzeke), het KIK en de UGent.

Ingebruikname van de MICADAS



Het radiokoolstof (¹⁴C) laboratorium werd opgericht in de jaren zestig van de vorige eeuw als onderdeel van het departement Laboratoria. Zoals bijna alle laboratoria uit die periode opteerde men voor een proportionele gasteller als meetinstrument. Eind jaren zeventig wordt het laboratorium volledig vernieuwd en uitgebouwd zonder echter van technologie te veranderen. Dit gebeurde pas een goede tien jaar later. Er wordt dan overgeschakeld op de vloeistofscintillatie techniek (LSC) en een eerste preparatielijn voor AMS stalen (Accelerator Mass Spectrometry) wordt gebouwd. Voor de gebruiker van ¹⁴C-dateringen heeft de AMS

techniek het grote voordeel dat de hoeveelheid materiaal voor het uitvoeren van een datering ongeveer duizend maal kleiner is dan bij de oudere meetmethodes. Gezien de grote vraag naar AMS dateringen wordt in 2004 beslist om geen LSC dateringen meer uit te voeren. Het laboratorium wordt volledig gerenoveerd en een tweede preparatielijn voor AMS stalen wordt gebouwd. Tot eind 2012 moest het KIK beroep doen op een buitenlandse meetfaciliteit voor het uitvoeren van de op het KIK geprepareerde stalen. In 2013 werd op het KIK, na meer dan twee jaar voorbereiding, de eerste AMS machine in België geïnstalleerd. Het gaat om een MICADAS machine van Zwitserse makelij.

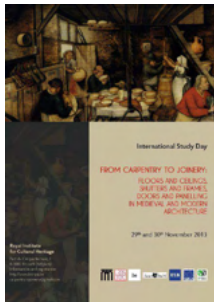
3.5.2.3 Labo Dendrochronologie (o.l.v. Pascale Fraiture)

Dendrochronologische studie van hout afkomstig van de opgravingen op de Grote Markt te Nijvel



De opgravingen die tussen 2009 en 2011 werden uitgevoerd door de archeologische dienst van SPW-DGO4-Brabant hebben verschillende begraafplaatsen rond de abdij van Nijvel blootgelegd. De anaerobe samenstelling van de ondergrond heeft geleid tot een uitzonderlijk goede bewaring van de organische materialen in sommige zones van de site. Een honderdtal planken die dienst deden als 'omhulsel' van de begravingen werd dendrochronologisch bestudeerd. Het grote aantal bestudeerde stukken en de kwaliteit van het hout heeft diverse problemen met zich meegebracht op het vlak van datering, onderzoek naar de herkomst van de bomen en karakterisering van hun groeiomgeving die nieuwe perspectieven hebben geopend voor een betere kennis van de organisatie en de know-how van de ambachtslui in de middeleeuwen. Deze studie heeft geleid tot het opstellen van de eerste chronologie van beuk in België, een houtsoort die erg moeilijk kan worden onderzocht met dendrochronologie en daarom in Europa nog maar weinig werd bestudeerd.

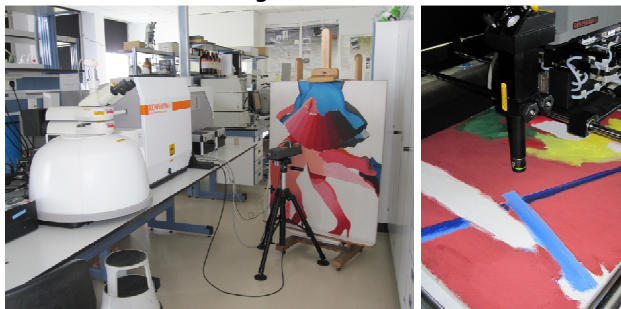
Colloquium "From Carpentry to Joinery: Floors and Ceilings, Shutters and Frames, Doors and Paneling in Medieval and Modern Architecture"



Op 29 en 30 november 2013 vond het colloquium "From Carpentry to Joinery" plaats in het KIK. Dit evenement was een samenwerking van het KIK, de Universiteit de Namur, de ULB en de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis die deel uitmaakte van een reeks van wetenschappelijke ontmoetingen opgestart door de onderzoeksgroep AcanthuM (UNamur) en gewijd aan de afbouw. Dit keer werd gefocust op de elementen uit timmerwerk in de architectuur van de middeleeuwen en de Moderne Tijd die een rol speelden in de organisatie van de binnencirculatie van een gebouw, het indelen van ruimten, de ordening van deur- en vensteropeningen en de binnenhuisornamentatie. Plankenvloeren en plafonds, luiken en ramen, deuren en lambrizingen stonden in het middelpunt van een interdisciplinaire reflectie met input vanuit de archeologie, kunstgeschiedenis, geschiedenis van technieken en engineering, economische, sociale en ecologische geschiedenis en archeometrie. De publicatie van de akten is gepland voor 2015.

3.5.2.4 Labo Schilderkunst (o.l.v. Steven Saverwyns)

Moderne en hedendaagse kunst in het laboratorium: analytische studie van 20^{ste}-eeuwse verf



Dit onderzoeksproject, gefinancierd door het Federaal Wetenschapsbeleid (2010-juni 2014), heeft tot doel analytische technieken die al standaard gebruikt worden bij het onderzoek op meer traditionele schilderkunst, in te schakelen bij de studie van moderne en hedendaagse kunst. Door de introductie van een waaier aan nieuwe materialen in de loop van (hoofdzakelijk) de 20^e eeuw, dienen analysetechnieken aangepast te worden zodat ook de identificatie van deze nieuwe

materialen mogelijk wordt. Dit behelst de opbouw van nieuwe referentiedatabanken, alsook aanpassingen aan de analysetechnieken of aan de monstervoorbereiding zelf. Drie analysetechnieken onmisbaar bij dit onderzoek zijn micro-Ramanspectroscopie (MRS), Fourier transform infrarood spectroscopie (FTIR), en gaschromatografie-massaspectrometrie (GC/MS). De eerste techniek bleek heel krachtig te zijn voor de identificatie van moderne (synthetische organische) pigmenten, mits een uitgebreide referentiedatabank voorhanden is. Deze werd in de loop van het project opgebouwd en beschikbaar gemaakt voor de volledige onderzoeksgemeenschap via een speciaal hiervoor ontworpen webpagina (<http://modern.kikirpa.be>). Met behulp van MRS werd een aantal werken bestudeerd uit de collectie van het S.M.A.K. te Gent (van o.a. Raoul de Keyser, Luc Tuymans, Jef Verheyen, Allen Jones en Karel Appel). Dankzij de ontwikkelde analysemethode is het vaak ook mogelijk kopie van echt te onderscheiden, gebaseerd op het pigmentgebruik in een bepaalde

periode. Talrijke valse Russische avant-garde werken en andere vervalsingen werden op deze manier ontmaskerd.

De introductie van synthetische polymeren in de 20^e eeuw zorgde ook voor veranderingen in het gebruikte bindmiddel in (kunstenaars)verf. De polymere aard van veel van deze bindmiddelen en de talrijke additieven die toegevoegd worden, vereisen krachtige analysetechnieken zoals pyrolyse GC/MS, een techniek waarbij polymeren in kleinere stukjes afgebroken worden die rechtstreeks analyseerbaar zijn met GC/MS, en FTIR voor hun identificatie. Een aantal studies op werken met bindmiddel gerelateerde problemen uit verschillende collecties werd al uitgevoerd of is momenteel lopend.

3.5.2.5 Labo Polychromie (o.l.v. Jana Sanyova)

Het Lam Gods in het laboratorium 60 jaar na Paul Coremans. De bijdrage van nieuwe analytische technieken



Promotor: dr. Jana Sanyova (KIK); halftijds contractueel medewerker: Cécile Glaude (KIK, laboratoriumassistent)
Medewerkers KIK: Steven Saverwyns (labo Schilderkunst), Héléne Dubois (atelier schilderkunst), Marie Postec (atelier schilderkunst).
Externe medewerkers: prof. dr. Patrick Bertrand en Claude Poleunis (UCL), prof. dr. Koen Janssens (Universiteit Antwerpen), prof. dr. David Strivay (Université de Liège), prof. dr. Peter Vandenabeele (Universiteit Gent), Marika Spring (National Gallery Londen), dr. Julie Arslanoglu (Metropolitan Museum of New York), Jean-Pierre Sosson (historicus, prof. em. UCL)

Interdisciplinair onderzoeksproject gefinancierd door BELSPO in het kader van "Actie 1: Stimulering van het onderzoek in de federale wetenschappelijke instellingen" (MO/39/011).

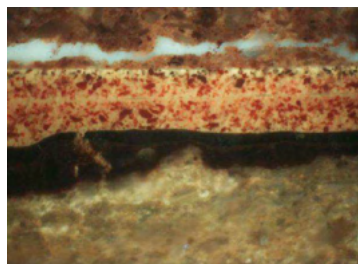
15 februari 2012-14 februari 2016.

Vanaf het begin van de conservatie-restauratiebehandeling van het Lam Gods, die door het KIK wordt uitgevoerd te Gent (oktober 2012-oktober 2017) biedt dit project wetenschappelijke ondersteuning voor het team van restaurateurs.

De materialen en de schildertechniek van het *Lam Godsveelluik* van Van Eyck (Gent, Sint-Baafskathedraal) voeden sinds lang de polemiek, zowel tussen specialisten in chemie, restauratie, geschiedenis en kunstgeschiedenis als bij het grote publiek. De techniek van Van Eyck, pictor doctus, is zeer verfijnd: zijn verflaag is een heterogeen systeem opgebouwd uit meerdere lagen, waarvan de degradatie in de loop der tijd de complexiteit nog doet toenemen. Hoewel de onderzoeken uit het verleden het mogelijk hebben gemaakt om het merendeel van de hoofdbestanddelen en de stratigrafie van de verflagen te identificeren, blijven talrijke vragen onbeantwoord. Het eerste wetenschappelijk onderzoek van het Lam Gods werd uitgevoerd in 1950-1951 door het team van prof. Coremans, oprichter van het KIK, ter omkadering van de conservatie-restauratiebehandeling die werd genoodzaakt door de bewogen materiële geschiedenis van de polyptiek en de schadelijke transporten van de panelen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zo'n 250 monsters die werden gelicht bij deze studie worden bewaard in het laboratorium van het KIK. Ze vormen vandaag een informatiebron van onschatbare waarde.

Het onderzoek van deze monsters aan de hand van apparatuur en methodes met een hoge gevoeligheid en resolutie zou informatie kunnen opleveren die niet kon worden bekomen met de methodes waarover men zestig jaar geleden beschikte. Er zal veel aandacht worden geschonken aan de identificatie van zogenaamde secundaire bestanddelen, die slechts in kleine hoeveelheden aanwezig zijn. Hieronder vallen organische stoffen, bindmiddelen en kleurstoffen, onzuiverheden, sporenelementen of nog de producten die worden gevormd door interactie van de bestanddelen in de verflaag. De resultaten van de analyses, die vervolgens worden geïnterpreteerd in verschillende contexten, zullen zonder twijfel bijdragen aan een verdieping van ons inzicht in de eigenschappen van de materialen, van de schildertechniek, van de atelierpraktijken, de technologie van en handel in de materialen, alsook factoren die de degradatieprocessen beïnvloeden.

S2-ART. Rol en langetermijnevolutie van metaalsulfiden in schilderijen



Deelnemende instellingen: Universiteit Antwerpen (prof. Koen Janssens, partner 1 - coördinator), Université de Liège (dr. David Strivay, partner 2; Helena da Calvo, assistente) en KIK (dr. Jana Sanyova, partner 3; Marc Vermeulen, assistent)

Deelnemende onderzoekers: Steven Saverwyns, Marina Van Bos, Hélène Dubois en Emmanuelle Mercier (KIK), prof. Patrick Bertrand en Claude Poleunis (UCL), Marika Spring (Scientific dpt., National Gallery London), Julie Arslanoglu (Dpt. of Scientific Research, Metropolitan Museum of Art, New York), Marianne Decroly en Françoise Urbain (onafhankelijke conservators)

Nationaal project gefinancierd door BELSPO in het kader van het programma "Wetenschap voor een duurzame ontwikkeling", projectcampagne "Natuurlijke risico's voor ecosystemen en het sociaal-cultureel erfgoed in België en Centraal-Afrika". Looptijd: 1 mei 2012-30 april 2016.

Dit onderzoeksproject buigt zich over de evolutie en degradatie op lange termijn van metaalsulfiden in geschilderde kunstwerken blootgesteld aan verschillende atmosferische omstandigheden. Onze atmosfeer verschilt van die van de pre-industriële tijd: natuurlijke fenomenen en vooral de activiteiten van de mens hebben de verspreiding van deeltjes en van vervuilende stoffen gewijzigd. Deze dringen door in de kunstwerken en werken de degradatieprocessen in de hand. Zo maken de pigmenten op basis van sulfiden deel uit van de materialen van het cultureel erfgoed die aan het vergaan zijn; hun kwetsbaarheid, te wijten aan hun hoge reactiviteit, verkleint hun levensduur en hun waarde op lange termijn aanzienlijk.

Het doel van dit project is om de chemische degradatieprocessen te bestuderen op het oppervlak van de schilderijen om de impact van aerosols op de pigmenten op basis van metaalsulfiden te evalueren, om de doeltreffendheid van specifieke maatregelen die de atmosfeer van musea wijzigen te documenteren, en om de protocollen voor bewaring van kunstwerken die deze pigmenten bevatten en in een buitenomgeving worden tentoongesteld, verder op punt te stellen.

De aangewende methodes omvatten diverse gestandaardiseerde analysemethoden en karakterisatieprotocollen (zoals scanning elektronenmicroscopie gekoppeld aan een X-stralen detector met energiedispersie, ramanmicrospectroscopie, de PIXE-techniek (proton-induced X-ray emission), verschillende vormen van gasanalyses en roetbepaling met aethalometrie) voor atmosferische aerosols, met een voorkeur voor niet-destructieve en niet-invasieve methodes.

De resultaten van bovenstaande studies zullen leiden tot verdiepte inzichten over de reactiemechanismen van pigmentdegradatie, over de types van chemicaliën die deze transformaties veroorzaken of katalyseren en over de manier waarop fijne stofdeeltjes als bron van deze verbindingen kunnen fungeren. Ook de rol die cyclische variaties in de relatieve vochtigheid en temperatuur spelen met betrekking tot het transport van secundaire chemicaliën naar het oppervlak van de schilderijen zal worden verduidelijkt. Daarnaast zal het ook mogelijk worden om de effectiviteit van maatregelen ter verbetering van de museumatmosfeer in te schatten. Al deze activiteiten zullen aanleiding geven tot wetenschappelijke publicaties en presentaties op conferenties; er zal tevens een workshop aan worden gewijd aan het einde van het project. Het eindresultaat van het project zal een reeks van aanbevelingen zijn voor het verbeteren van de museumatmosfeer.

3.5.2.6 Labo Textiel (o.l.v. Ina Vanden Berghe)

Studie van de kleurstoffen in textiel afkomstig uit een vorstengraf uit het Ijzertijdperk in Groot-Hertogdom Luxemburg



Het Nationaal Centrum voor Archeologisch Onderzoek te Luxemburg (Centre National de Recherche Archéologique) is in het bezit van een groot aantal textielfragmenten afkomstig van een grafvondst te Altrier, gedateerd in het begin van het La Tène tijdperk (ca. BC 430).

De grafvondst, bestaande uit een grote Etruskische *stamnos* gebruikt als grafurne in een eiken kist, werd in 1972 opgegraven. Textielfragmenten werden aangetroffen binnenin de *stamnos* bovenop verkoold menselijke beenderen, alsook bovenop de *stamnos*, vermoedelijk gebruikt als dichting. Beenderonderzoek toonde aan dat het gaat om een oudere man. Op basis van het archeologisch onderzoek is er een sterk vermoeden dat dit een vorstengraf zou kunnen zijn.

Voorafgaand technologisch onderzoek door dr. A. Rast-Eicher van het *Büro für archäologische Textilien* te Ennenda (Zwitserland) wijst erop dat de

textieloverblijfselen afkomstig zijn van kledingstukken. Alhoewel de fragmenten door degradatie enkel bruine en/of zwarte kleuren vertonen, zijn er aanwijzingen dat kleurstoffen gebruikt werden. Naast volledig bruine of zwarte fragmenten bevatten sommige andere restanten duidelijk een polychrome structuur.

Analyse van de kleurstoffen en pigmenten toont het gebruik aan in meerdere fragmenten van rode kleurstoffen afkomstig van de kermes schildluis, levend in gebieden rond de Middellandse zee en het Nabije Oosten, en van blauwe kleurstof afkomstig van ofwel de Westerse wede plant of een type indigo, wijzend op een Oosterse oorsprong. Alle onderzochte textielfragmenten bevatten koper, afkomstig van de bronzen *stamnos* en van de andere aangetroffen metaalobjecten (armband, zwaard).

Het gebruik van kermes in meerdere textielweefsels, alsook de zeer fijne textielstructuren en complexe polychrome ingeweven motieven zijn duidelijke aanwijzingen dat het om zeer verfijnde, hoogwaardige kwaliteitsweefsels gaat. De resultaten van de studie sluiten volledig aan bij het vermoeden dat deze grafvondst te Altrier een zeer belangrijke vondst zou kunnen zijn, met name een vorstengraf uit de 5^e eeuw v.Chr.

3.5.2.7 Labo Papier, leder en perkament (o.l.v. Marina Van Bos)

Analyse van de materialen van een 15^{de}-eeuws leder kofferdekseltje

Het stedelijk Museum van Nijvel bezit een 15^e-eeuws leder kofferdekseltje in '*cuir bouilli*'. Deze middeleeuwse term wordt gebruikt om het proces te benoemen waarbij flexibel leder onder invloed van warmte en vocht verandert tot een vrij rigide, starre vorm die dan gedecoreerd wordt. De voorstelling is een zogenaamd 'besloten hofje' met Madonna en Kind.

Parallel met de conservatiebehandeling (uitgevoerd door Lieve Watteeuw) werden de materialen geanalyseerd. Na een eerste reeks analyses met behulp van niet-destructieve technieken (XRF en μ Ramanspectroscopie) werden complementaire analyses uitgevoerd na monsternamen (oa voor de identificatie van organische pigmenten en bindmiddelen). De gebruikte materialen sluiten nauw aan bij het palet gebruikt bij paneelschilderijen in het begin van de 15^{de} eeuw en illustreren, samen met de conservatiebehandeling, het belang en de schoonheid van dit zeldzame middeleeuwse vakmanschap.

De resultaten van dit onderzoek zijn ingediend als ICOM-CC bijdrage en een publicatie in het *Bulletin van de Société Archéologique van Nivelles* is voorzien voor 2014.

3.5.3 Departement Conservatie-restauratie

3.5.3.1 Atelier Schilderkunst (o.l.v. Livia Depuydt)

Studie en conservatie-restauratiebehandeling van het Lam Godsveelluk van Hubert en Jan Van Eyck (Sint-Baafskathedraal Gent)



Dit project verloopt in samenwerking met het departement Documentatie en het departement Laboratoria van het KIK en wordt begeleid door een internationale commissie van kunsthistorici, scheikundigen en restaurateurs. Het project werd mogelijk gemaakt dankzij de financiering door het Vlaamse Gewest - Onroerend Erfgoed (40%), de Vlaamse Gemeenschap - Kunsten en Erfgoed (40%) en het Fonds InBev-Baillet Latour voor de kerkfabriek (20%), met looptijd van 2012 tot 2017.

De door het KIK geleide voorstudie voor de urgente conservatiecampagne van 2012 onder de leiding van Anne van Grevenstein heeft aangetoond dat een conservatie-restauratiebehandeling van het Lam Godsveelluk, een van de meesterwerken van de Westerse kunstgeschiedenis, noodzakelijk was. Hoewel de toestand van de panelen op zich niet alarmerend is, versluieren talrijke vernislagen de originele verflaag: deze vaak oude lagen zijn sterk vergeeld en dreigen te breken.

De studie en conservatie-restauratiebehandeling door het team van het KIK ging van start op 5 oktober 2012 in het Museum voor Schone Kunsten van Gent. Om het kunstwerk in Gent te houden stelde het museum een beglaasd atelier ter beschikking van het KIK, wat de bezoekers de gelegenheid biedt om de behandeling te volgen. Het KIK voorzag alle noodzakelijke apparatuur en werktuigen voor de behandeling. De behandeling zal worden uitgevoerd in verschillende fasen: eerst de achterzijden van het veelluk en vervolgens de binnenzijde. Het werk blijft tentoongesteld in de Sint-Baafskathedraal gedurende de hele interventie: de panelen die worden behandeld worden vervangen door zwart-wit foto's in ware grootte. De conservatie-restauratiebehandeling is voornamelijk gericht op de reiniging van de verflagen. De verschillende vernislagen, zowel vrij recente als oude, zullen worden verwijderd. De retouches en oude, te ruim uitgevoerde en slecht verouderde overschilderingen zullen eveneens worden weggehaald. Vervolgens zal de hechting van de originele verflaag worden nagekeken en verbeterd. Ook de houten dragers zullen worden behandeld. De lacunes zullen chromatisch worden geïntegreerd. Ten slotte zal een nieuwe vernislaag worden opgebracht om de verflaag te beschermen. Tegelijk zal de polychromie van de lijsten worden bestudeerd en zullen de lijsten worden behandeld.

De behandeling biedt een unieke gelegenheid om het kunstwerk opnieuw wetenschappelijk te bestuderen en om zoveel mogelijk informatie over de gebruikte materialen en technieken te verzamelen. Tegelijk met de behandeling zullen de schilderijen dus worden bestudeerd, gedocumenteerd en onderzocht in het labo om de schildertechniek zo beter te begrijpen.

Tijdens de hele duur van de restauratie zullen tentoonstellingen in het provinciaal cultuurcentrum Caermersklooster alle details van het project uitdiepen, laten kennismaken met de materialen en technieken van het Lam Gods en het werk in zijn kunsthistorische context plaatsen.

Andere projecten

Studie en conservatie-restauratiebehandeling van de schilderijenreeks van het *Leven van Sint-Martinus* en de *Passie van Christus* van Frans Pourbus de Oude (Grootseminarie Doornik), *Argenteuil* van Edouard Manet (Musée des Beaux-Arts, Doornik), *Adam en Eva* van Lucas Cranach (Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Brussel), *De terugkeer van de Heilige Familie uit Egypte* van P.-P. Rubens (St. Carolus Borromeuskerk, Antwerpen), de *Mater Dolorosa* en de *Man van Smarten* van Albrecht Bouts (Musée d'Histoire et d'Art de la Ville de Luxembourg) en *Het offer van Joachim geweigerd* van Lambert Lombard (Musée des Beaux-Arts, Liège).

3.5.3.2 Atelier Muurschilderkunst (o.l.v. Estelle De Groot)

Voorstudie van de muurschildering *Het Laatste Oordeel* in de Sint-Leonarduskerk te Zoutleeuw



De voorstudie van *Het Laatste Oordeel* van de Sint-Leonarduskerk te Zoutleeuw leidde tot veel nieuwe informatie over een topwerk van de vijftiende-eeuwse muurschilderkunst. Het interdisciplinaire onderzoek werd gevoerd in samenwerking met het Labo monumenten en de Dienst beeldvorming. De studie bestond voornamelijk uit een zeer gedetailleerde opmaak van de bewaringstoestand van deze monumentale schildering die meer dan 80 m² beslaat. Sinds de ontdekking ervan in 1873 werd *Het Laatste Oordeel* nog nooit zo volledig, nog op interdisciplinaire wijze bestudeerd. De observaties ter plaatse, de XRF-analyses, de UV-fotografie en de vergelijkende stijlstudie hebben een hele reeks aan essentiële resultaten opgeleverd, zowel wat betreft de materialen en technieken als voor de historische en kunsthistorische studie. Het resulterende dossier omvat een rijke documentatie, met onder meer een gedetailleerd schema van de bewaringstoestand (metigoMAP), foto's en een bibliografie.

Voorstudie van de muurschilderingen van Henri Deprez in het Waux-Hall te Spa

De muurschilderingen van de Luikse kunstenaar Henri Deprez in het Waux-Hall te Spa waren het voorwerp van een volledige en systematische studie. Ze werden uitgevoerd tussen 1770 en 1771 en sieren de plafonds van drie verschillende ruimtes – de beroemde balzaal, het grote salon en het kleine salon – met mythologische en allegorische scènes. Ondanks de grootschalige behandeling van de drager in 1990 is de bewaringstoestand van de schilderingen alarmerend.

De studie was erop gericht om een zeer gedetailleerd schema op te stellen van de verschillende soorten schade die het enorme beschilderde oppervlak (meer dan 200 m²) vertoont, de noodzakelijke fasen van een conservatiebehandeling te bepalen en geschikte zones te kiezen voor laboratoriumanalyses (zouten en schimmels). De observaties hebben bevestigd dat de originele verflaag grotendeels wordt bedekt door overschilderingen van de restauratie door Crehay in 1851. De bewaringstoestand werd in kaart gebracht in samenwerking met de onafhankelijke conservatoren-restaurateurs Linda Van Dyck, Marie-Hélène Ghisdal, Christine Bertrand en Hannelore Standaert.

3.5.3.3 Atelier Gepolychromeerde houtsculptuur (o.l.v. Emmanuelle Mercier)

Studie en restauratie van de *Sedes Sapientiae* van de église Saint-Laurent te Seron-sous-Forville bewaard in het Musée provincial des Arts anciens du Namurois-Trésor d'Oignies (o.l.v. Emmanuelle Mercier)



Dit project rond de *Sedes Sapientiae*, een sculptuur in gepolychromeerde populier uit de tweede helft van de 12de eeuw, werd gefinancierd door het Fonds Léon Courtin-Marcelle Bouché, beheerd door de Koning Boudewijnstichting. Het gaat om een van de weinige bewaarde *Sedes Sapientiae* uit die periode in België. De stratigrafische en topografische studie van de polychromielagen wees uit dat de kledij oorspronkelijk volledig verguld was. Helaas is die polychromie, op enkele sporen na, niet meer bewaard. De eerste herschildering, die men in de 14de eeuw kan dateren, is daarentegen bijzonder goed bewaard gebleven maar is her en der door resten van overschilderingen (tot zes lagen, afhankelijk van de zone) en van witsellagen die de lectuur van het werk grondig verstoren. Er werd dus besloten om de eerste overschildering bloot te leggen, een tijdsintensieve en delicate ingreep die integraal wordt uitgevoerd met een scalpel onder een stereomicroscop. Vandaag verschijnt de romaanse *Sedes* in bontgekleurde kledij bezaaid met decoratieve motieven die aanvankelijk verguld waren. Het gezicht heeft terug al zijn finesse gevonden en de expressie ervan wordt onderstreept door de blik van de blauwe ogen.

Artikels verschenen in het kader van dit studie- en restauratieproject:



E. MERCIER, *La Sedes Sapientiae de Seron*, in *Guide du visiteur*, 19, J. Toussaint (red.), Musée Provincial des Arts Anciens du Namurois-Trésor d'Oignies, Namen, 2013, p. 23-44.

E. MERCIER, J. SANYOVA, *Art et techniques de la polychromie romane sur bois dans l'Europe du Nord*, in *Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxa, Actes des XLII^e journées romanes de Cuxa*, 2012, p. 125-13.

E. MERCIER, *La polychromie en tant que « version » de la sculpture*, in *La restauration des peintures et des sculptures. Connaissance et reconnaissance de l'oeuvre*, P.-Y. Kairis, B. Sarrazin, F. Tremolières (red.), Parijs, 2012, p. 85-97

Scheemaeckers in de schijnwerpers. De conservatiebehandeling van drie barokke altaren in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Aarschot (o.l.v. Ingrid Geelen)



Sinds augustus 2012 worden de drie monumentale retabels van Pieter I Scheemaeckers (°1652-†1714) in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Aarschot in een publiek-private samenwerking onderzocht en behandeld. Het KIK coördineert de werf en ondersteunt de werken met foto's, documentatie en analyses. De drie meesterwerken behoren bij de belangrijkste uit Scheemaeckers' oeuvre, maar bevonden zich al lang in zorgwekkende staat. Na een conservatie van ruim een jaar verrijst het *Sint-Jozefsaltaar* (1684) als eerste van achter de steiger. De behandeling, gericht op een herstel van de stabiliteit en de stevigheid, een gerichte vertraging van het verval en een grondige verbetering van het uitzicht, heeft tot mooie resultaten geleid. Het *Sint-Jozefsaltaar* vertoont terug een esthetische eenheid met optische nuances. De werken aan het *H. Sacramentsaltaar* en het *Onze-Lieve-Vrouwaltaar* lopen nog tot in augustus 2015.

3.5.3.4 Atelier Steensculptuur (o.l.v. Judy De Roy)

Vooronderzoek van de porte du Capitole (1191-1210) en de porte Mantile (1140-1271), de romaanse portalen van de cathédrale Notre-Dame van Doornik. Evaluatie van de bewaringstoestand en opstellen van een restauratieprotocol (o.l.v. Lieselote Hoornaert)



Dit project, gefinancierd door de Provincie Henegouwen in opdracht van het Waalse Gewest, is een interdisciplinaire samenwerking tussen het KIK, in het bijzonder het atelier Steensculptuur en het labo Monumenten van het KIK, de Belgische Geologische Dienst (BGD) en de vzw Pierres et Marbres de Wallonie.

Sinds de 19^{de} eeuw werd er in kunsthistorische studies over de romaanse portalen van de Onze-Lieve-Vrouw kathedraal, welke zich hoofdzakelijk toespitsen op de iconografie, notie genomen van de slechte bewaringstoestand en de nefaste invloed ervan op de leesbaarheid van het beeldhouwwerk. Momenteel bevinden de laterale portalen, vervaardigd uit Doornikse steen, zich in een verontrustende staat. De gebruikte materialen, de omgevingsomstandigheden, de tijd en nalatigheid hebben samen bijgedragen tot de geleidelijke degradatie van dit uniek erfgoed.

Het lopende vooronderzoek spitste zich in een eerste luik toe op de historische evolutie van de steenverwerking van de portalen aan de hand van historische documenten, literaire referenties, fotografische documentatie e.a. Vervolgens werd er onderzoek gevoerd naar de actuele bewaringstoestand van de romaanse portalen en de Doornikse steen waaruit deze zijn vervaardigd. De aanwezige verweringspathologieën, ingedeeld volgens hun graad en intensiteit, werden in kaart gebracht aan de hand van verscheidene cartografieën per portaal. Deze cartografieën omvatten zowel de kwalitatieve als de kwantitatieve analyse van de verwerking, als de visuele observaties in situ van de Doornikse steen. Samen leidden ze tot een dieper inzicht in het degradatieproces van de portalen.

Naast het in kaart brengen van de verweringspathologieën werden ook de aangewende oorspronkelijke materialen geanalyseerd en werden de oorzaken van het verweringsproces van de Doornikse steen, het bouwmetaal van beide portalen, onderzocht. Dit onderdeel werd uitgevoerd door het labo Monumenten in samenwerking met de BGD en de vzw Pierres et Marbres de Wallonie. Zo kwam er aan het licht dat niet enkel de aard van het bouwmetaal, de Doornikse steen, aan de basis lag van de verwerking, maar dat het verweringsproces een samenspel is van verschillende factoren, waaronder ook de vervaardigingswijze die de ontwikkeling van verschillende schadefenomenen als afschilfering in de hand werkt. Bijkomende analyses drongen zich op om meer duidelijkheid te verschaffen in de verweringsproblematiek. Deze werden eveneens uitgevoerd door het labo Monumenten en omvatten een bepaling van de elasticiteitsmodulus, verscheidene absorptietesten en dilatatiemetingen waarbij de hygrische, hydriche en thermische uitzetting werd gemeten. Hieruit kon worden besloten dat de klimatologische omstandigheden waar beide portalen aan blootgesteld worden, een grote rol spelen in het verweringsproces.

Doordat het verweringsproces een complexe interactie is van verschillende intrinsieke en extrinsieke factoren, werd duidelijk dat de conservatie- en restauratiebehandeling meer inhield dan een standaardbehandeling. Waar in eerste instantie slechts een analyse van de efficiëntie van een consolidatiebehandeling zou worden uitgevoerd, leek het ons na de bepaling van de oorzaken van de verwerking noodzakelijk om diepgaander te zoeken naar geschikte consolidatiemiddelen en restauratiematerialen. Dit omvatte hoofdzakelijk het op punt stellen van een injectie- of twel herstelmortel welke aangewend kan worden voor het verlijmen en invullen van de talrijk aanwezige (micro)scheuren en barsten in de Doornikse steen.

De keuzes voor deze materialen kon echter niet bepaald worden enkel op basis van een uitgebreide literatuurstudie en de praktische ervaring van de betrokken restaurateurs. Diepgaander onderzoek drong zich eens te meer op. Een belangrijk principe van ons onderzoek is dat de mechanische eigenschappen van de restauratiematerialen nauw dienen aan te sluiten bij die van de Doornikse steen. Gezien de grote invloed van de klimatologische omstandigheden op de verwerking van de portalen is het zeer aangewezen dat de restauratiematerialen zich quasi op dezelfde manier gedragen onder dezelfde externe invloeden (vloeibaar water, relatieve vochtigheid en temperatuurschommelingen). Er werd dan ook besloten om de meest geschikte injectiemortels te onderwerpen aan dezelfde analyses die werden uitgevoerd op de Doornikse steen, met name absorptietesten en de dilatatiemetingen. Enkel aan de hand hiervan kon er een gefundeerde keuze gemaakt worden, die gezien de complexiteit van het project en de (kunst)historische waarde van de romaanse portalen zeker noodzakelijk was.

De Onze-Lieve-Vrouw van het torenportaal van de Sint-Martinusbasiliek in Halle, 14^{de} eeuw (o.l.v. Camille De Clercq)



De studie gekoppeld aan de vrijlegging van de veertiende-eeuwse Madonna van het torenportaal heeft aangetoond dat de sculptuur doorheen haar bestaansgeschiedenis geëvolueerd is van een cultusobject versierd met glanzende materialen tot een donkergrijze gedaante op het einde van de 20^{ste} eeuw. Het beeld met een hoogte van 107 cm is gekapt uit Avendersteen.

Maria maakt een lichte heupbeweging naar links. Haar rechterbeen, dat iets gekromd naar voren staat, is amper zichtbaar doorheen de gewaden en geeft het beeld een ingehouden S-curve. Haar mantel bedekt het kleed van net onder haar riem tot aan de knieën. In tegenstelling tot voorgaande beschrijvingen waarbij de mantel en de sluier als één kledingstuk werden aanzien, heeft Maria een sluier die over de mantel is gedrapeerd. De kalkstenen kroon van Maria is zorgvuldig uitgewerkt met vier pinakels in de vorm van dribladige acanthusmotieven en edelstenen. Onder elke driepas vindt men een grote ovale gem en centraal ertussen is telkens een vierhoekig gem geplaatst, geflankeerd door twee ronde cabochons.

Maria kijkt recht voor zich uit terwijl het Christuskind naar een punt links in de verte tuurt. De compositie van beide figuren, waarbij het Kind dat op de linkerarm van zijn moeder steunt en met zijn rechterhand haar sluier vasthoudt, kan vergeleken worden met een 14^{de}-eeuwse *Madonna met Kind*, een steensculptuur in The Cloisters in New York. Door het dichtgeschilderde, vormloze donkergrijze oppervlak, besmeurd met vogeluitwerpselen, had het werk een zwaar en stijlloos uitzicht. Vormelijke lacunes zijn de duim van de linkerhand en de rechterhand van de Madonna, alsook de neus van het Jezuskind. Door

talrijke overschilderingen was elk sculpturaal detail, zoals dat van de fijn uitgewerkte kroon, haren en riem decennialang verborgen.

Uit het stratigrafische onderzoek van de polychromie dat gedurende de jarenlange vrijlegging werd verdergezet, bleek dat zich onder een schil van vuil en overhaaste witsellagen waardevolle polychromielagen bevonden. De oorspronkelijke polychromie was aangebracht op een oranje grondlaag bestaande uit menie en gebonden met lijnzaadolie en proteïne of caseïne. De *Onze-Lieve-Vrouw met Kind* was in de veertiende eeuw gehuld in een gouden kleed, bestaand uit bladgoud op een okerkleurige mordant die eveneens uit lijnzaadolie en proteïne bestaat. De halslijn was afgeboord met een fijn zwart lijntje. Op de borst schitterde de grote cabochon die gedeeltelijk verstopt zat achter de witte sluier die het Christuskind vasthoudt. De glanzende materie van het goud en de edelsteen stond in fel contrast met de matte azurietblauwe mantel waarop vergulde motieven fonkelden. De motieven zijn in die mate lacunair dat de vorm ervan niet kon worden bepaald. De boord van de mantel werd opengelaten en vervolgens op dezelfde manier verguld als het kleed. Op het raakvlak van de vergulde boord en het azurietblauwe oppervlak is eveneens een fijn zwart lijntje aangebracht. Ook de binnenzijde van mantel en de sluier langs weerszijden waren azurietblauw. De azurietlagen werden op een roodbruine ondergrond aangebracht die tot dusver niet is geanalyseerd.

Bij nadere studie bleek zowel de oorspronkelijke polychromie alsook de tweede interventie in die mate lacunair dat een vrijlegging tot op die interventies uitgesloten was. De tweede overschildering (derde interventie) leende zich echter wel voor een vrijlegging. De behandeling werd geschat op 4200 werkuren en werd gefinancierd door het agentschap Onroerend Erfgoed, de kerkfabriek van de Basiliek van Halle en het KIK. Het was wel noodzakelijk de polychromie voor, maar vooral tijdens en soms na de vrijlegging te fixeren.

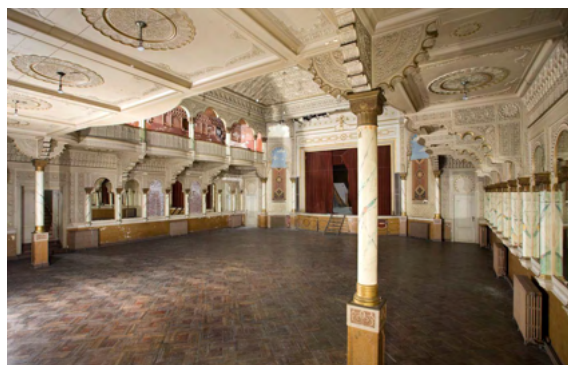
Het uitzicht van de matte rode en blauwe lagen is daarbij ongewijzigd gebleven. Voor de vrijlegging werd naast de klassieke methode om met fijne scalpels de te verwijderen lagen weg te schrapen, eveneens gebruik gemaakt van een ultrasone scaler. Ook om harde mastieken te verwijderen die gebruikt werden voor het verlijmen van de kroon bij een voorgaande restauratie bleek de ultrasone scaler uiterst geschikt. Het proces van de vrijlegging werd dagelijks met foto's vastgelegd aan de hand van een vaste camera aan het plafond. Er kwamen echter ook minder aangename verrassingen aan het licht: zo is het hoofd van Maria gebarsten en haar neus blijkt een oude plastische herstelling die kwalitatief te wensen overlaat. De onvoorziene behandelingen worden in een volgende fase uitgevoerd.

Om de conservatie van het vrijgelegde beeld te verzekeren kan het echter niet langer in een buitenomgeving worden opgesteld. De OLV-kapel van de basiliek blijkt een uitgelezen plek voor de herwaardering van de Madonna. In het torenportaal zal een niet gepolychromeerde, stenen kopie de oorspronkelijke *Onze-Lieve-Vrouw met Kind* vervangen.

Een sculptuur die voor behandeling weinig bekoorlijk was, heeft dankzij de restauratie en studie, de vormen, kleuren en technieken prijsgegeven die het in het verleden uitstraalde. De behandeling van het kunstwerk heeft veel nieuwe informatie onthuld en heeft geleid tot een esthetische herwaardering. Naarmate de behandeling vorderde, bemerkten we een sterk toegenomen interesse voor het object. De vrijgekomen vormen kunnen vanaf heden opnieuw worden onderworpen aan stijlstudies die kunsthistorici voor hun rekening mogen nemen. Opnieuw is hier aangetoond dat een behandeling de ideale gelegenheid is voor de verwerving van documentatie en voor het verrichten van fascinerend interdisciplinair onderzoek.

3.5.3.5 Dienst voor het onderzoek naar afwerkingen van historische gebouwen (DOAHG) (o.l.v. Anne-Sophie Augustyniak)

Interieurstudie van het Aegidium (Brussel)



Het Aegidium, aanvankelijk gekend als Diamant-Palace, is een complex van receptie en spektakelzalen dat in 1905 werd gebouwd door architect Guillaume Segers. De voornaamste ruimtes bevinden zich op het gelijkvloers en op de eerste verdieping. Het gebouw werd in 2006 geklasseerd als monument.

Eén van de parels van het complex is de neo-Moorse zaal met zijn uitzonderlijke arabisante decors. Het is wellicht de enige neo-Moorse zaal in Arabische stijl in België.

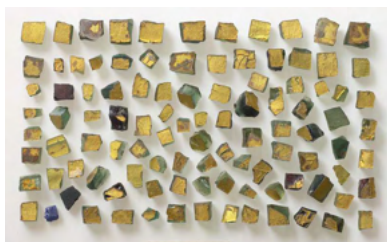
In de twintigste eeuw onderging het complex tal van transformaties. De twee belangrijkste dateren van 1933 (met onder meer de sluiting van de zalen op de eerste verdieping door architect Léon Denis) en van 1956 (onder andere de plaatsing in de balzaal van een vals plafond door architecten Stevens en Hendrickx).

Op vraag van de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest had de DOAHG in mei 2010 reeds een eerste studie verricht naar de neo-Moorse zaal, de grote traphal en de balzaal. In september-oktober 2013 werd in een tweede fase de rest van het gebouw onder de loep genomen en werd het onderzoek van 2010 verdergezet.

Wegens administratieve redenen in het kader van de aankoop van het gebouw door de bvba Edificio moest deze tweede onderzoeksfase op zeer korte termijn worden uitgevoerd. Hiertoe stelden we drie thema van twee personen samen en kon onze interventie in situ in amper twee maanden tijd worden uitgevoerd. Het labo Monumenten begeleidde het project met analyses. Deze wierpen een licht op de samenstelling van specifieke materialen of lagen in de afwerking zoals de met messing vergulde hoogsels die men in het merendeel van de ruimtes terugvindt.

3.5.3.6 Atelier Glas (o.l.v. Chantal Fontaine)

Studie van het materiaal in glas van de abdij van Stavelot, voor Poppo



Deze studie werd uitgevoerd in opdracht van het Waals Gewest, Département du Patrimoine, Direction de l'archéologie, Luik. Voor de analyse van de chemische samenstelling van de materialen werd samengewerkt met de labo's Glas en Monumenten.

De enkele kilo's archeologisch glasmateriaal afkomstig van de opgravingen in de voormalige abdij van Stavelot werden eerst gereinigd en waar nodig behandeld (enkele stukken werden verlijmd en geconsolideerd). De studie onthulde ruim honderd glasfragmenten (productieafval en voltooid objecten), gebakken aardewerk afkomstig van een glasmakersover, maar ook smeltkroezen, niet minder dan mozaïekstukjes waarvan het merendeel bladvergulde in de byzantijnse traditie, en een grote hoeveelheid fragmenten van glaslood en talloze stukken productieafval. Dit alles, geproduceerd voor de periode van Poppo van Stavelot, en kan worden gedateerd in een chronologisch venster tussen 685 en 1021.

Al het materiaal werd beschreven, geïnterpreteerd en integraal gefotografeerd (136 foto's). Waar mogelijk werd het preciezer gedateerd en in een ruimere context geplaatst. De vergulde mozaïekstukjes werden grondig technologisch onderzocht, in het licht van de oude manuscripten met kunstenaarsrecepten. Bovendien werd een chemische analyse uitgevoerd op een selectie glazen (70) en loodstukken (10). De resultaten van het glas dat zich nog in de smeltkroezen bevond, hebben geleid tot de hypothese van een productie in situ van vergulde mozaïektegels.

3.5.3.7 Atelier Textiel (o.l.v. Fanny Van Cleven)

Conservatiebehandeling van de wandtapijtenreeks met het Leven van Christus (ontwerp: Jan Van Orley, uitvoering: atelier Jasper Van der Borgh, Sint-Salvatorskathedraal, Brugge



Deze reeks van acht wandtapijten met het leven van Christus werd ontworpen door kunstschilder Jan Van Orley en in 1731 in Brussel geweven door het atelier van Jasper Van der Borgh. Alle wandtapijten hebben dezelfde boord met centraal bovenaan het wapenschild van de opdrachtgever, Brugs bisschop van Susteren, en onderaan zijn lijfspreuk in een cartouche: "Ut prosim".

Sinds de restauratiebehandeling van de wandtapijten in 1969-1970 door Manufactuur De Wit waren de wandtapijten tentoongesteld in het koor van de Sint-Salvatorskathedraal van Brugge. Ook tijdens de eerste fase van de interieurrestauratie van de kathedraal bleven ze onbeschermd hangen, waardoor het stof tot in de vezels was doorgedrongen.

In 2013 ging het conservatieproject van start. De acht grote wandtapijten (tot ca. 4 m x 8 m) zullen in de komende vier jaren worden gereinigd en een minimale conservatiebehandeling ondergaan. Ze zullen tevens worden gecontroleerd op losgekomen galen en kleine lacunes. Grote lacunes zijn er echter niet aanwezig en bij de intense restauratie door Manufactuur De Wit werden er heel wat zwakke zones volledig gerestaureerd met nieuwe kettendraden.

De wandtapijten zullen op het einde van de volledige interieurrestauratie terug in de kathedraal worden opgehangen. Dit project, dat in 2018 voltooid zal zijn, wordt mogelijk gemaakt door de financiële steun van het Fonds Inbev-Baillet Latour.

3.5.3.8 Cel Preventieve conservatie (o.l.v. Marjolijn Debulpaep)

Organisatie internationale workshop RISK2013: Assessing and Managing Risks to your Collection



De voltallige cel Preventieve conservatie heeft meegewerkt tijdens de internationale tweedaagse workshop met R. Robert Waller (27 en 28 juni 2013, KIK). Samen met deze grote risicoanalyse specialist uit Canada heeft Marjolijn Debulpaep deze intensieve interactieve trainingssessie op punt gesteld. Hiervoor werd

samengewerkt met collega's van FARO, Monumentenwacht Vlaanderen en het Koninklijk Legermuseum (gevalstudie). De bedoeling van deze niet-technische workshop was om de deelnemers vertrouwd te maken met een methode om risico's voor collecties in te schatten en te beheren die is gebaseerd op het prijswinnende Cultural Property Risk Analysis Model (CPRAM). Er was een enorme (inter)nationale interesse voor deze workshop.

3.5.4 Cel Valorisatie-communicatie (o.l.v. Catherine Bourguignon)

In 2013 startte de cel Valorisatie & communicatie een grondige reflectie over haar publicaties. Het team rondde het *Bulletin* 33 af en investeerde veel energie, in samenwerking met Famke Peters, aan de voorbereiding van de *Scientia Artis* 9, waarvan de papieren versie vergezeld ging van het eerste e-book van het KIK. Deze nieuwe publicatievorm wierp uiteraard heel wat nieuwe vragen op, die werden aangepakt in het vooruitzicht van toekomstige elektronische publicaties. Er werd tevens een Vademecum voor de coördinatoren van een *Scientia Artis* publicatie samengesteld om zo het proces van het samenstellen van de publicaties te verbeteren.

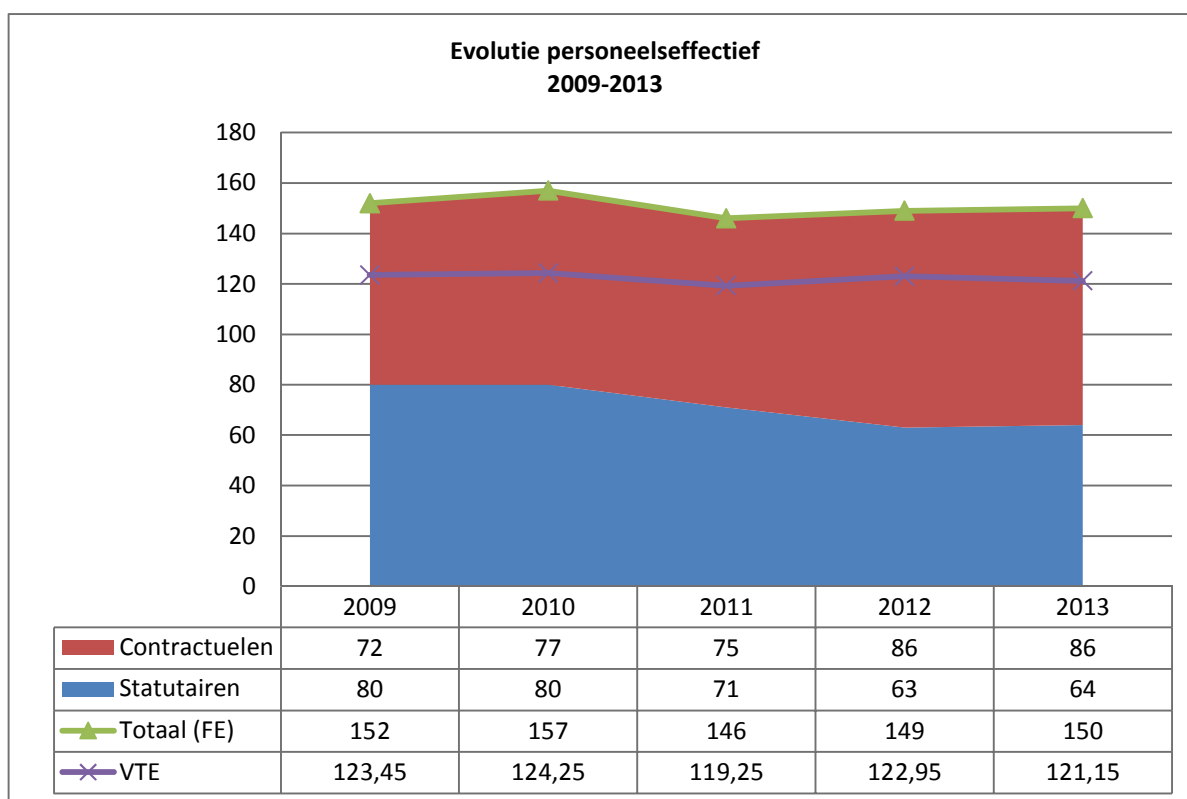
Ten slotte zette het team een redactiecomité op het getouw waarin de expertise van veertien wetenschappelijke medewerkers van het KIK wordt verzameld en die de uitwerking van een editoriale lijn voor de *Scientia Artis*-reeks en de hervorming van het *Bulletin* zal begeleiden.

4 Middelen

4.1 Personeel

4.1.1 Personeelseffectief

Op 31/12/2013 telde het KIK een personeelseffectief van 121,15 voltijds equivalenten (VTE), ingevuld door 150 verschillende personeelsleden (fysieke eenheden).



Het aantal personeelsleden is de voorbije vijf jaar redelijk stabiel gebleven. Een constante evolutie echter is een daling in het aantal statutaire personeelsleden (80 => 64), gecompenseerd door een stijging in het aantal contractuele personeelsleden (72 => 86).

Wanneer we de verdeling statutairen-contractuelen opsplitsen per dienst, valt op dat het percentage contractuelen in de meeste diensten gelijkaardig is (rond de 50%), met uitzondering van de conservatie-restauratie, waar het aandeel contractuelen 73,33% bedraagt. Dit hangt uiteraard sterk samen met de specifieke aard van de werkzaamheden van deze dienst (veel verschillende gespecialiseerde projecten van korte tot middellange duur die de inzet van tijdelijk en gespecialiseerd personeel vereisen).

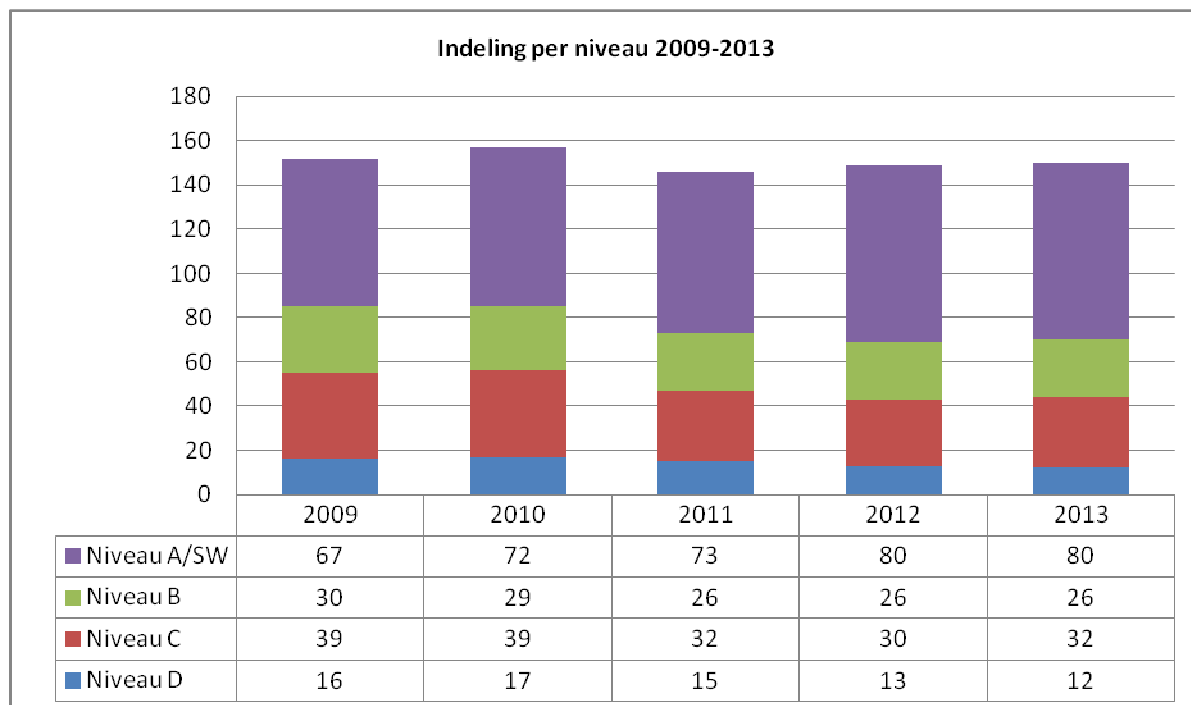
4.1.2 Indeling per niveau

Naargelang het diploma en de functie, worden administratieve en technische personeelsleden aangeworven in een bepaald niveau.

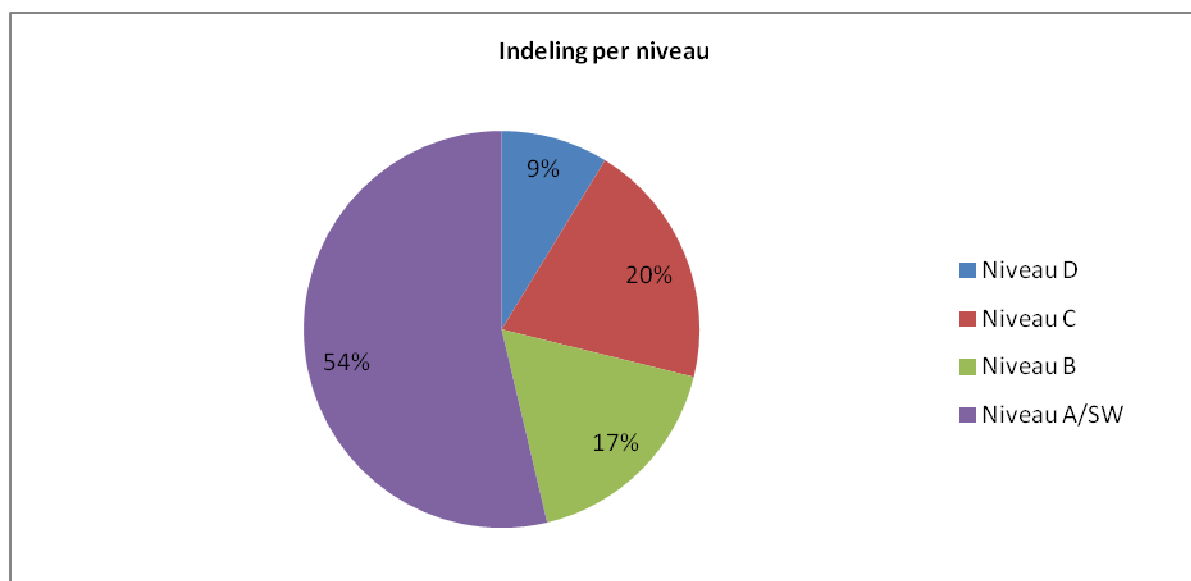
- Niveau A diploma van masterniveau
- Niveau B diploma van bachelorniveau
- Niveau C diploma (hoger) secundair onderwijs

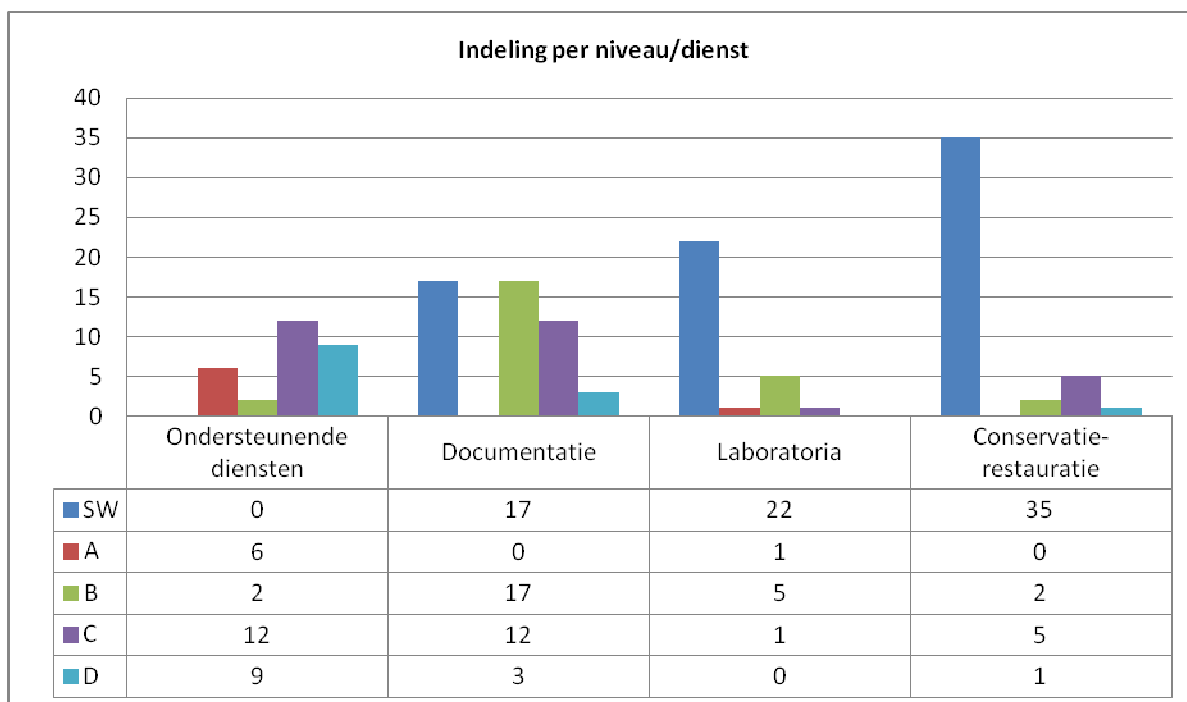
Niveau D geen diploma vereist

Wetenschappelijke medewerkers genieten een eigen statuut met het oog op selectie en loopbaanevolutie; voor het overige worden zij gelijkgesteld met personeelsleden van niveau A.



Het totale aantal personeelsleden is de voorbije vijf jaar stabiel gebleven (rond de 150 FE). Binnen de verschillende niveaus merken we wel een trend op waarbij meer en meer personeel van niveau A/wetenschappelijk niveau wordt aangeworven. Sinds 2011 vormen deze zelfs de meerderheid van het totaal aantal personeelsleden (ten belope van 54% in 2013).

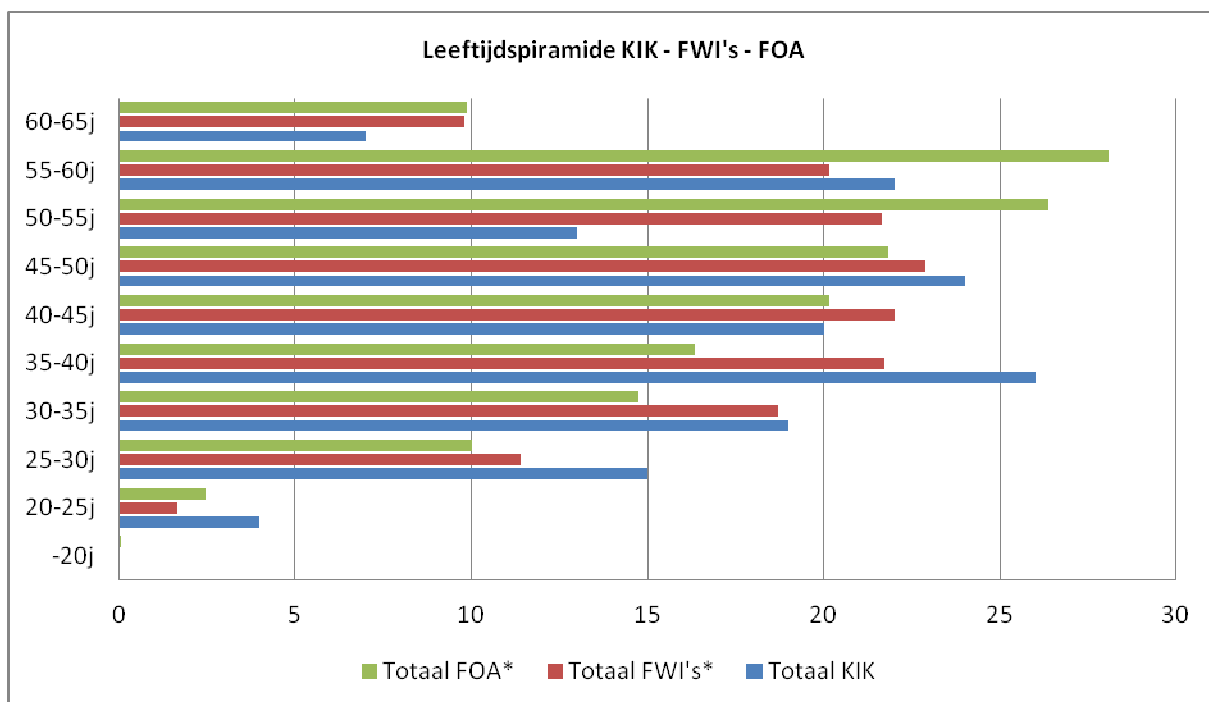




4.1.3 Indeling per leeftijd

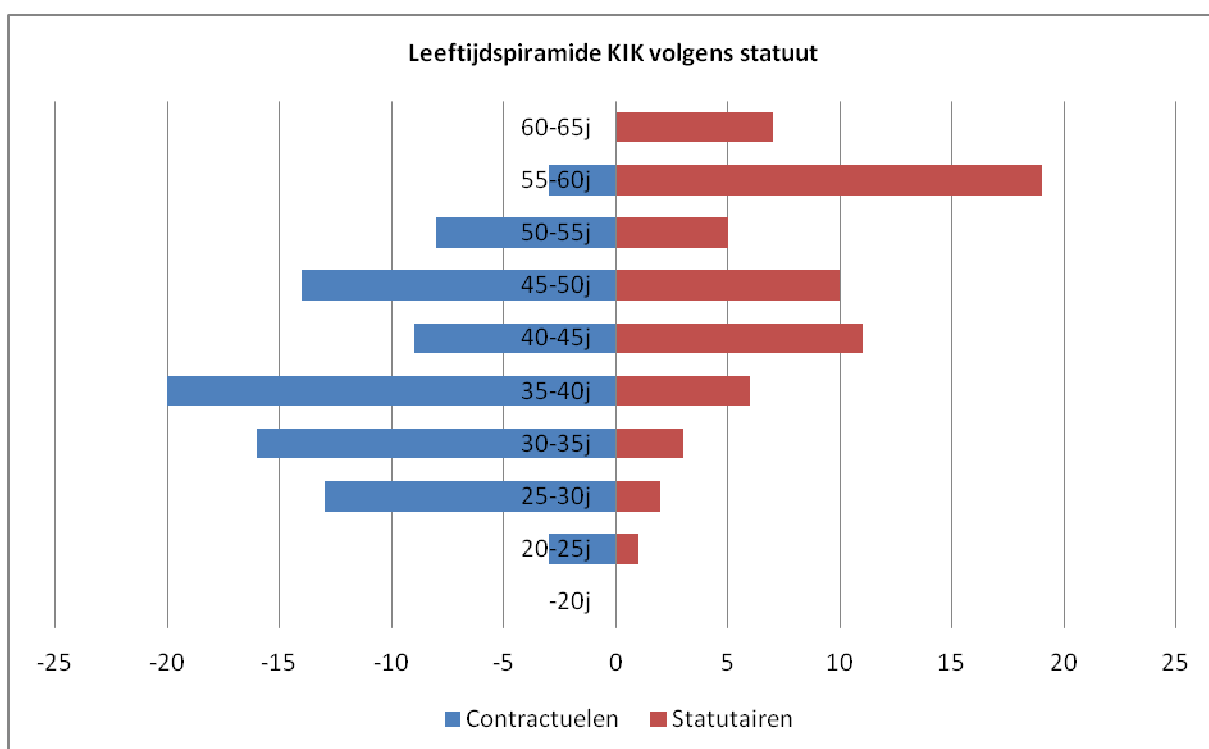
De gemiddelde leeftijd van het personeel van het KIK is 43 jaar en 7 maanden. Daarmee is ons personeelsbestand gemiddeld iets jonger dan dat van de overige federale overheidsdiensten (gemiddelde leeftijd: 47 jaar en 5 maanden).

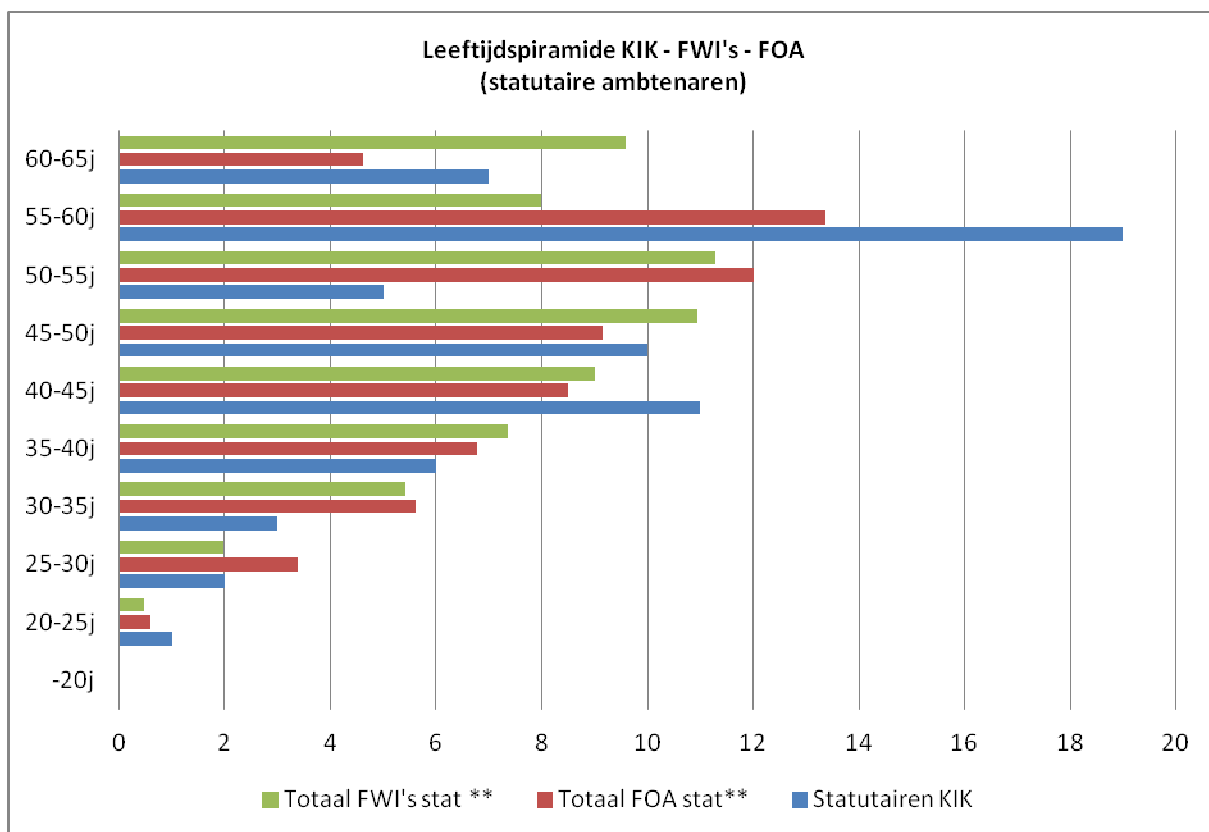
Bij wijze van benchmarking hebben we de leeftijdsverdeling binnen het KIK vergeleken met deze van het geheel van de federale wetenschappelijke instellingen (FWI's) enerzijds en met deze van het geheel van het federaal openbaar ambt (FOA) anderzijds. Hieruit blijkt dat de leeftijdspiramide van het KIK vergelijkbaar is met deze van de overige FWI's. In vergelijking met het geheel van de federale overheidsdiensten echter, hebben de FWI's – waaronder het KIK – een relatief jonge personeelspopulatie.



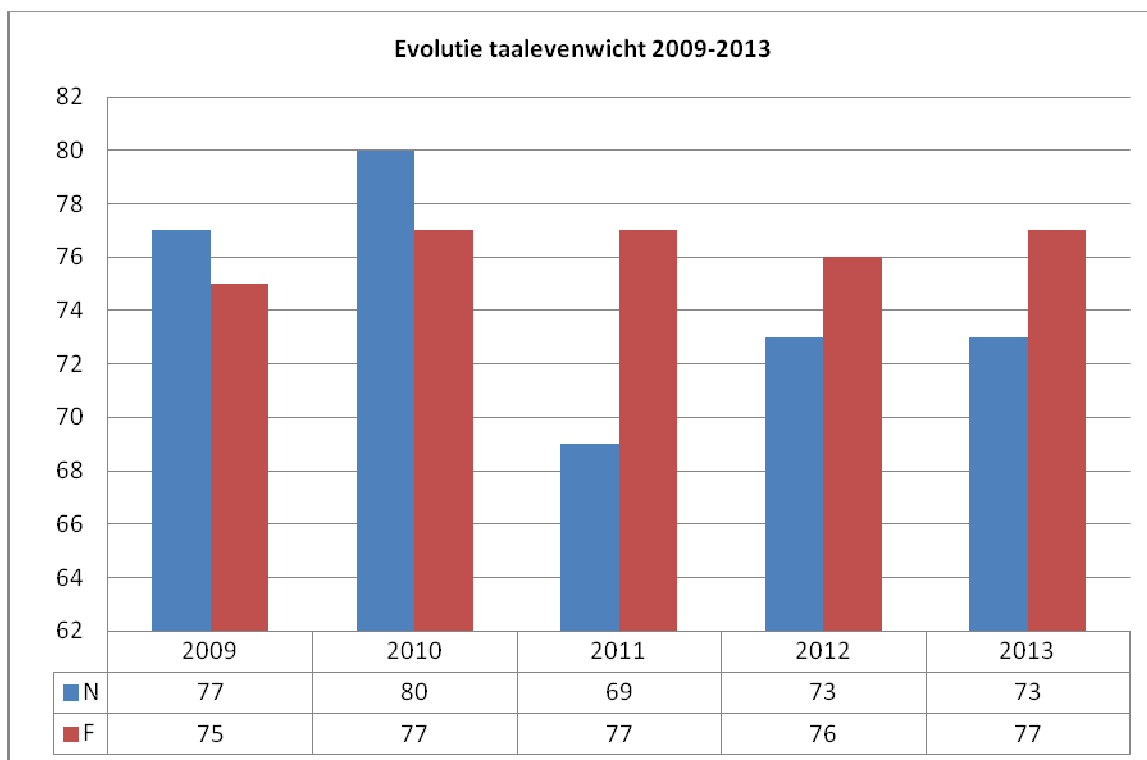
Maar... hierbij dient onmiddellijk te worden opgemerkt dat dit hoofdzakelijk te wijten is aan de contractuele personeelsleden, die in hoofdzaak jonger dan 40 jaar zijn, terwijl de statutairen zich vooral in de oudere leeftijdscategorieën situeren.

Wanneer bij deze benchmarking enkel rekening wordt gehouden met de statutaire ambtenaren, blijkt dit echter geen unicum te zijn, maar eerder de algemene trend binnen alle federale overheidsdiensten. Enkel binnen de leeftijdscategorieën 50-55j en 55-60j kan een noemenswaardig verschil waargenomen worden.





4.1.4 Taalevenwicht

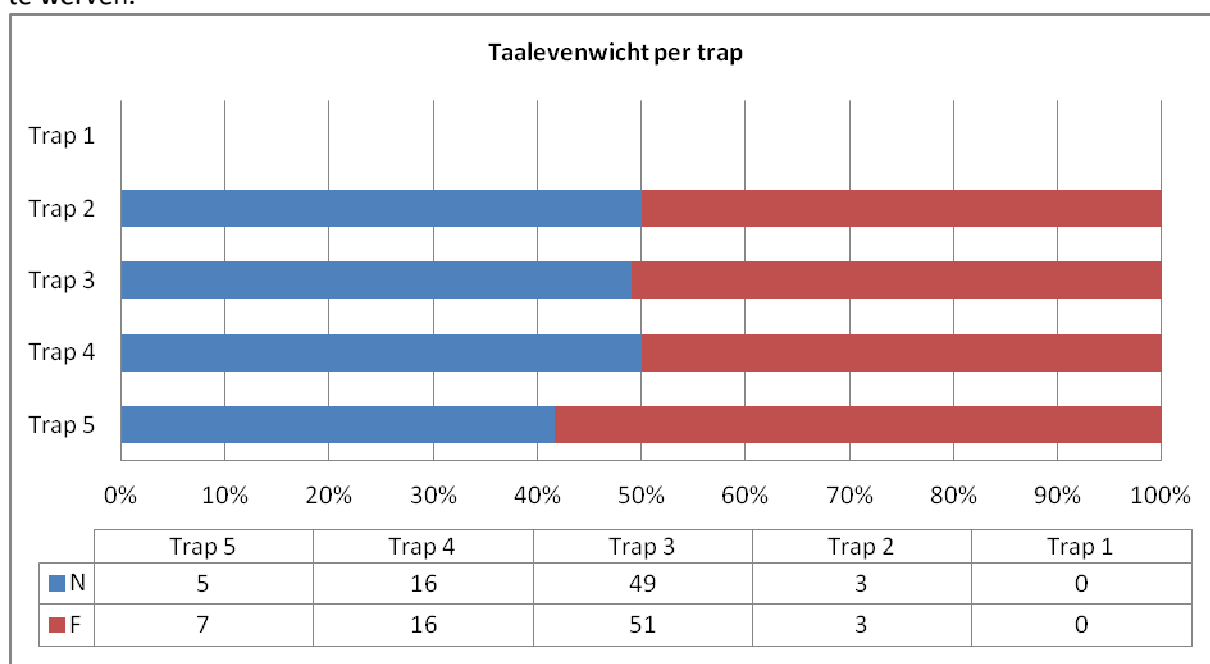


Een volgende evolutie die we kunnen vaststellen, is het feit dat het relatieve overwicht van personeelsleden op de Nederlandse taalrol vanaf 2011 veranderd is in een relatief overwicht van Franstalige personeelsleden. Het begrip “relatief” overwicht is hier op zijn plaats: het betreft immers een verschil van 4 personeelsleden op een totaal van 150, ofwel een afwijking van 2,67%...

De taalwetten delen het overheidspersoneel op in taaltrappen. Deze zijn

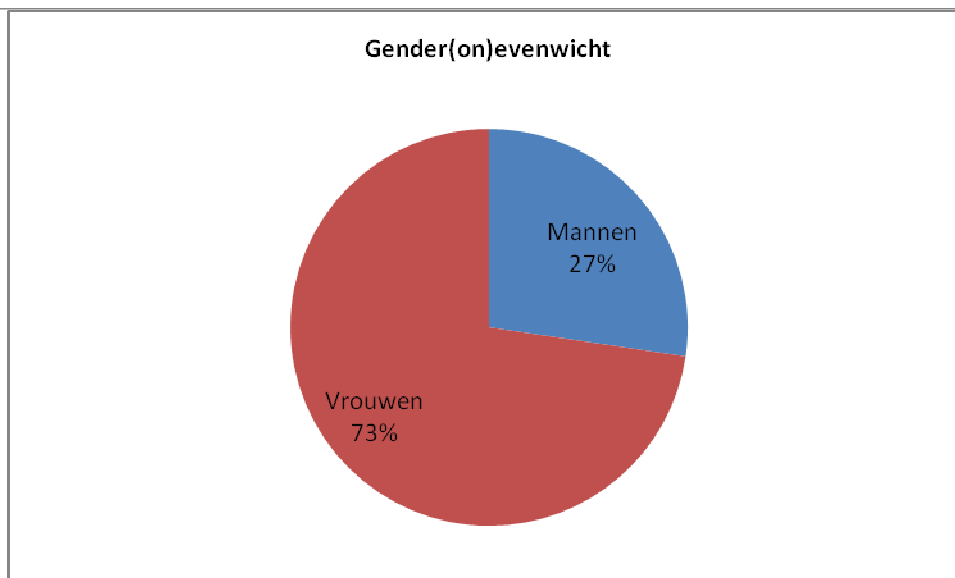
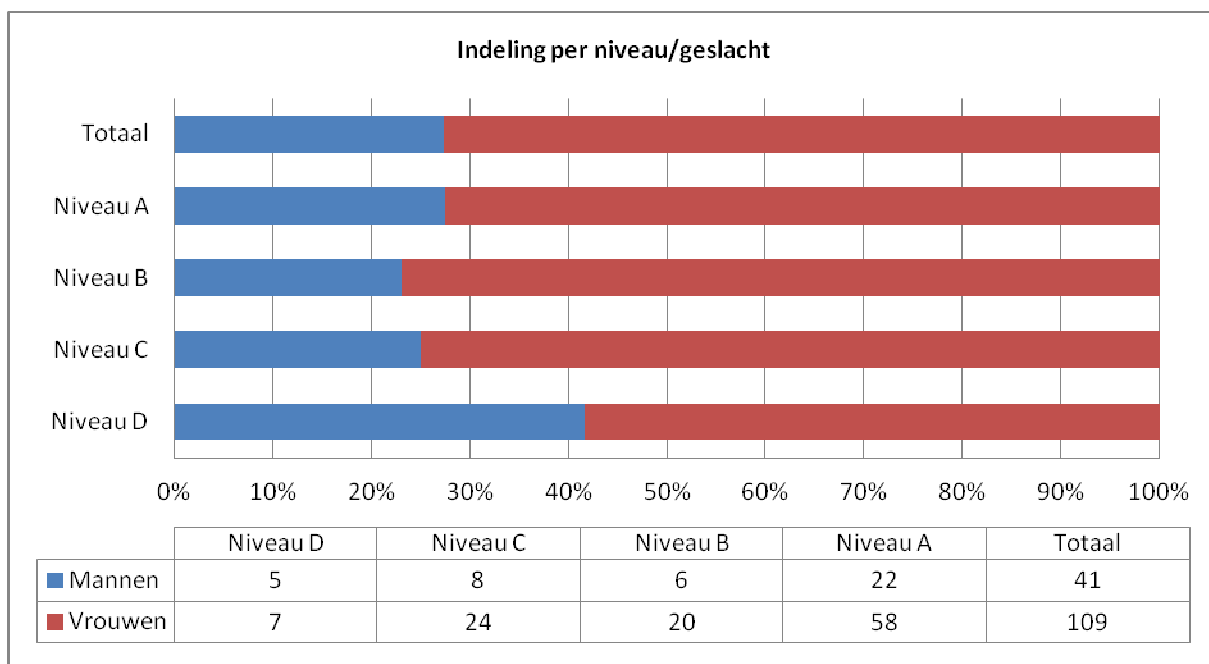
- Trap 1 managementfuncties
- Trap 2 niveau A (klasse A3-A4-A5), wetenschappelijk personeel (SW3-SW4) en gelijkgesteld
- Trap 3 niveau B, niveau A (klasse A1-A2), wetenschappelijk personeel (SW1-SW2)
- Trap 4 niveau C
- Trap 5 niveau D

Wanneer we de taalevenwichten bekijken per taaltrap, merken we dat de onevenwichten zich quasi uitsluitend situeren op trap 5, hetgeen overeenkomt met niveau D. De verklaring voor dit fenomeen is tweevoudig: enerzijds is het aantal functies op D-niveau beperkt (hoofdzakelijk keuken- en schoonmaakpersoneel), waardoor vertrekken niet automatisch opnieuw op dit niveau vervangen worden; anderzijds is het in Brussel uiterst moeilijk om ongeschoold Nederlandstalig personeel aan te werven.



4.1.5 Genderevenwicht

Op gebied van genderevenwicht, heeft het KIK reeds verschillende jaren te maken met een vervrouwelijking van het personeelsbestand. Deze tendens is merkbaar over alle niveaus heen. In 2013 was 73% van het personeelsbestand vrouw (tegenover 72% in 2012); dit blijft een aandachtspunt naar de toekomst toe.



4.1.6 Tewerkstelling van personen met een handicap

In het kader van een geïntegreerd diversiteitbeleid heeft de federale overheid een doelstelling vastgelegd die inhoudt dat **3% van de aanwervingen** voorbehouden wordt voor personen met een handicap. Deze doelstelling werd d.m.v. het Koninklijk Besluit van 6 oktober 2005 een verplichting voor alle federale overheidsdiensten.

Het KIK is fier één van slechts 10 federale overheidsdiensten te zijn die voldoet aan deze verplichting, met een tewerkstellingsgraad van 4,13% personeelsleden met een handicap. Hierbij doen we het aanzienlijk beter dan het gemiddelde van 1,57%¹.

¹ BCAPH: Evaluatieverslag 2013 (+ begeleidende tabellen)

4.2 Vervolmakingsstages

Het KIK heeft een lange ervaring in de opleiding van jongprofessionelen in de conservatie-restauratie en in het wetenschappelijk onderzoek. De eerste stagiairs werden in 1949 aanvaard, reeds één jaar na de oprichting van het instituut. Sindsdien heeft het opleidingsprogramma zich ontwikkeld in functie van de noden van het beroep en de ontwikkeling van de wetenschap in de conservatie-restauratie. Op het gebied van de conservatie is het steeds toenemende aantal opleidingen op universitair niveau, zowel in België als in het buitenland, tegemoet gekomen aan de behoefte aan opleidingen van het lange type. De postgraduaatstages zijn een ideaal middel om de verworven ervaring en theoretische kennis uit te diepen en bij te schaven alvorens volwaardig toe te treden tot het beroep.

Elk jaar biedt het KIK pas afgestudeerden uit België of uit het buitenland de kans om respectievelijk gedurende twaalf (met een beurs van het Fonds InBev-Baillet Latour) en acht maanden een praktische stage te volgen. Ze kunnen aan de slag in de ateliers, de laboratoria of het departement documentatie (duurtijd 6 maanden). Daarnaast worden er ook verschillende lezingenreeksen en uitstappen georganiseerd. Kortom: een unieke gelegenheid om kennis in praktijk om te zetten!

Stagiairs 2012-2013



- **Atelier schilderkunst:** Marine Perrin (Frankrijk), Eva Verhaeven (België) en Peter Van de Moortel (België)
- **Atelier gepolychromeerde houtsculptuur:** Marta Estadella Colomé (Spanje), Pauline Coquerel (Frankrijk) Justine Marchal (België) en Olivier Steib (Frankrijk)
- **Atelier steensculptuur:** Sam Kegels (België)
- **Documentatie:** Julie Van Woensel (België), Elodie De Zutter (België), Alessandra Gibaldi (Italië), Aude Briau (Frankrijk) en Nikki Van de Wall (België)
- **Labo gepolychromeerde houtsculptuur:** Chiara Maurello Jiminez (Italië, Spanje)
- **Labo monumenten:** Denise De Feo (Italië)

Stagiairs 2013-2014



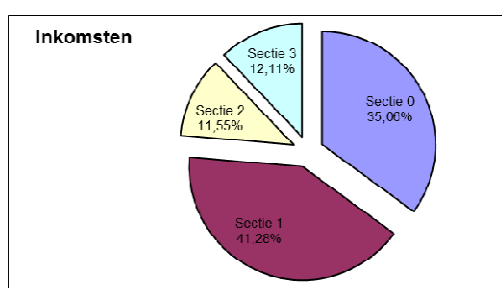
- **Atelier schilderkunst:** Giovanna Tama (België), Gaëlle Pentier (Frankrijk), Claire Dupuy (Frankrijk)
- **Atelier gepolychromeerde houtsculptuur:** Audrey Dion (België), Sylvia Manrique Tamayo (Mexico, Verenigde Staten), Maxime Kitaigorodski (Frankrijk)
- **Atelier muurschilderkunst:** Sofie Stuyck (België)
- **Atelier steensculptuur:** Sam Huysmans (België)
- **Documentatie:** Elisabeth Van Eyck (België), Emma Anquinet (België)

4.3 Financiën

4.3.1 Inkomsten

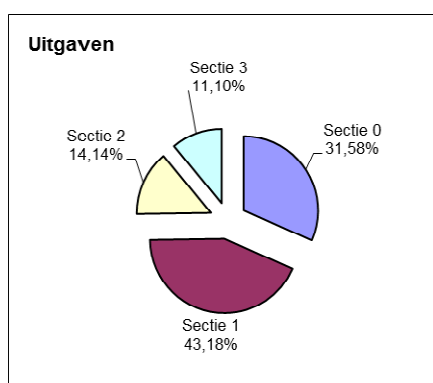
Het totaal van de inkomsten bedraagt **3,909,036.91 €**

| | | |
|-----------------|--------------|--------|
| <u>Sectie 0</u> | 1,370,678.16 | 35.06% |
| Dotatie | 1,335,000.00 | |
| Eigen inkomsten | 35,678.16 | |
| <u>Sectie 1</u> | 1,613,493.47 | 41.28% |
| <u>Sectie 2</u> | 451,325.29 | 11.55% |
| <u>Sectie 3</u> | 473,539.99 | 12.11% |



4.3.2 Uitgaven

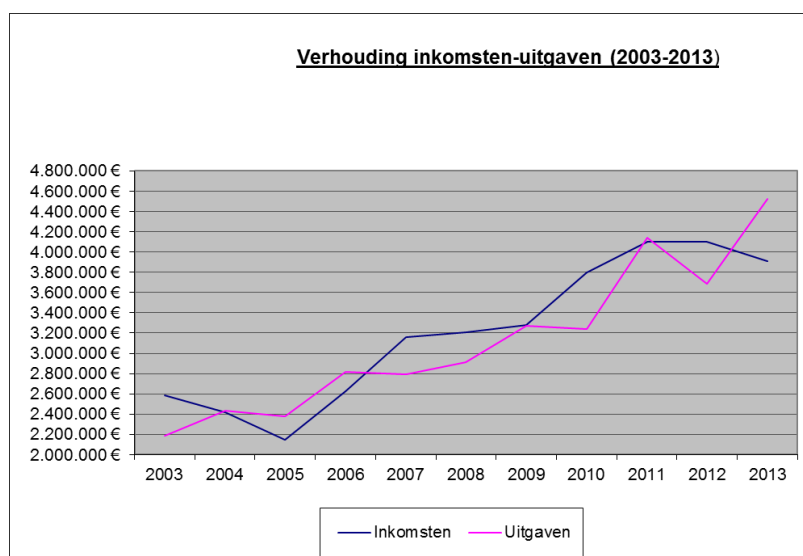
| | <u>Personeel</u> | <u>Werking</u> | <u>Uitrusting</u> | <u>Totaal</u> | |
|-----------------|------------------|----------------|-------------------|---------------|--------|
| <u>Sectie 0</u> | 382,133.98 | 860,166.98 | 151,116.50 | 1,393,417.46 | 30.80% |
| <u>Sectie 1</u> | 1,047,631.30 | 544,898.94 | 312,561.52 | 1,905,091.76 | 42.11% |
| <u>Sectie 2</u> | 292,248.13 | 19,702.56 | 311,799.57 | 623,750.26 | 13.79% |
| <u>Sectie 3</u> | 374,576.67 | 112,507.21 | 2,813.45 | 489,897.33 | 10.83% |



Het actuele begrotingsaldo is 2.447.145,13 euro waarvan naar 2014 respectievelijk 121.561,03 euro is over te boeken en 2.235.584,10 euro over te dragen.

4.3.3 Verhouding inkomsten-uitgaven

| | <u>Inkomsten</u> | <u>Uitgaven</u> | <u>Verschil</u> |
|------|------------------|-----------------|-----------------|
| 2003 | 2,583,411.06 | 2,183,170.69 | 400,240.37 |
| 2004 | 2,414,710.65 | 2,435,784.43 | -21,073.78 |
| 2005 | 2,146,277.90 | 2,381,796.64 | -235,518.74 |
| 2006 | 2,621,987.29 | 2,812,827.67 | -190,840.38 |
| 2007 | 3,157,659.89 | 2,795,485.49 | 362,174.40 |
| 2008 | 3,211,005.01 | 2,916,119.52 | 294,885.49 |
| 2009 | 3,282,704.41 | 3,268,924.93 | 13,779.48 |
| 2010 | 3,796,250.43 | 3,240,824.65 | 555,425.78 |
| 2011 | 4,097,908.07 | 4,138,004.64 | -40,096.57 |
| 2012 | 4,099,936.76 | 3,683,288.77 | 416,647.99 |
| 2013 | 3,909,036.91 | 4,524,133.38 | -615,096.47 |



5 Ondersteunende diensten

5.1 IT-dienst (o.l.v. Hans Opstaele)

Het behandelen van supportvragen nam de meeste tijd in beslag in de dienst.

Op het vlak van systeembeheer werd in 2013 een oplossing gezocht voor de overvolle harde schijven van ons instituut. Er werd een nieuwe server en back-up server aangekocht waarnaar de gegevens van verschillende oude schijven werden gemigreerd. Enkele fysieke machines werden bovendien vervangen door een virtualisatieserver, die onder meer een verlaagd elektriciteitsverbruik biedt.

Andere grote projecten in 2013 waren de medewerking aan de softwarematige installatie van de MICADAS. Ons informaticanetwerk werd hiervoor uitgebreid met een databankserver en een SSL-VPN router zodat de deeltjesversneller op afstand gemonitord kan worden. Ook werd er een klantenbeheersysteem opgestart voor de machine. Voorts nam ook de hulp bij de conversie naar de nieuwe ADLIB-applicatie (File-based naar SQL-based) voor BALaT, en de volledige creatie van deze website, veel tijd in beslag. Er werd tevens een herbruikbare applicatie ontwikkeld voor het weergeven van zgn. markers op landkaarten of hoge-resolutieafbeeldingen. Deze is reeds in gebruik genomen in het kader van de documentatie rond het Lam Gods, BALaT, en het onderzoeksproject van het labo Polychromie rond de monsters van het Lam Gods en zal in de toekomst ook voor andere projecten worden ingezet. Ook werd er een deep zoomfunctie voor gebruik met hogeresolutiebeelden op punt gesteld die onder meer werd gebruikt in het e-book rond de Meester van Elsloo en in BALaT.

Er werden verschillende conferentiewebsites gecreëerd (PartagePlus, SWBSS, RISK2013, CO-MA2013...), naast een mediawebsite voor de dienst ValCom, een database-applicatie voor de lopende en gearchiveerde projecten op de website van het instituut en de voorbereiding van de website met het glossarium en de inventaris van behangpapieren.

In het kader van de medewerking aan het project Digital Cultural Heritage Roadmap for Proservation werd de door BELNET ter beschikking gestelde grid en cloud storage geëvalueerd en de resultaten voorgesteld op de BELNET BNC'13 conferentie. Ons online netwerk werd dan weer aangepast in samenwerking met BELNET, SecurLink en de KMKG (Chris Deloof). Er werd consultancy verleend voor de nieuwe website van het Studiecentrum Vlaamse Primitieven, uitgebreide troubleshooting uitgevoerd aan de gemotoriseerde rail van de infraroodcamera van de dienst Beeldvorming en de software werd in samenwerking met de fabrikant geoptimaliseerd. Voorts werd in samenwerking met de cel Digitalisatie een handleiding voor het gebruik van Photoshop opgesteld, specifiek voor onze conservatoren-restaurateurs, aangevuld door een tweedaagse opleiding. Ten slotte begeleidde diensthoofd Hans Opstaele de stage van informaticus-in-opleiding David Racquez voor Bruxelles Formation.

Closer to Van Eyck [Release] - <http://clostertovaneyck.kikirpa...>
 Closer to Van Eyck [Release]

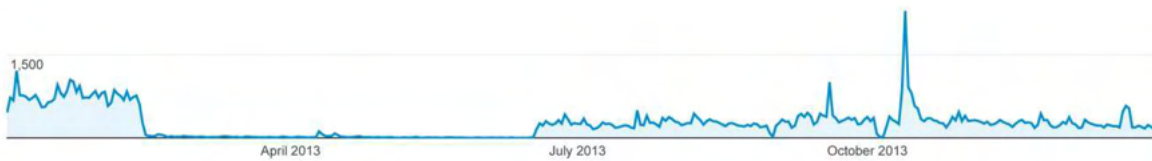
Jan 1, 2013 - Dec 31, 2013

Audience Overview

All Visits
100.00%

Overview

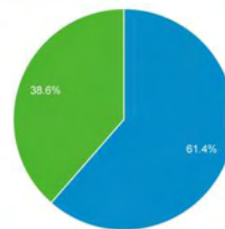
Visits
3,000



59,868 people visited this site

| | | |
|-------------------------------|--|------------------------------|
| Visits 93,613 | Unique Visitors 59,868 | Pageviews 116,047 |
| Pages / Visit 1.24 | Avg. Visit Duration 00:07:52 | Bounce Rate 18.57% |
| % New Visits 61.31% | | |

■ New Visitor ■ Returning Visitor



| Language | Visits | % Visits |
|----------|--------|----------|
| 1. en-us | 33,709 | 36.01% |
| 2. nl | 21,320 | 22.77% |
| 3. nl-nl | 11,300 | 12.07% |
| 4. fr | 6,754 | 7.21% |
| 5. fr-fr | 4,347 | 4.64% |
| 6. de-de | 2,413 | 2.58% |
| 7. ru | 1,748 | 1.87% |
| 8. en-gb | 1,575 | 1.68% |
| 9. es-es | 1,410 | 1.51% |
| 10. es | 1,347 | 1.44% |

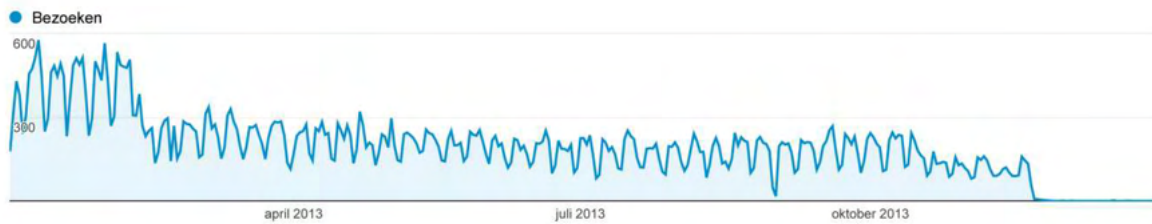
http://www.kikirpa.be - http://www.kikirpa.be
www.kikirpa.be

Doelgroepoverzicht

1 jan. 2013 - 31 dec. 2013

Alle bezoeken
100,00%

Overzicht



32.641 mensen hebben deze site bezocht

| | | |
|------------------------------------|------------------------------------|-----------------------------------|
| Bezoeken 70.521 | Unieke bezoekers 32.641 | Paginaweergaven 929.920 |
| Pagina's/bezoek 13,19 | Gem. bezoekduur 00:08:13 | Bouncepercentage 29,73% |
| % nieuwe bezoeken 42,10% | | |



| Taal | Bezoeken | % Bezoeken |
|----------|----------|------------|
| 1. fr | 19.606 | 27,80% |
| 2. nl | 18.595 | 26,37% |
| 3. en-us | 12.876 | 18,26% |
| 4. fr-fr | 6.411 | 9,09% |
| 5. nl-nl | 5.452 | 7,73% |
| 6. en-gb | 1.148 | 1,63% |
| 7. de-de | 866 | 1,23% |
| 8. ru | 569 | 0,81% |
| 9. pl | 485 | 0,69% |
| 10. es | 412 | 0,58% |

5.2 Veiligheid en infrastructuur (o.l.v. Jeannot Ankaye)

De activiteiten van de dienst kaderen in de reparatie, het onderhoud en de binneninrichting van het gebouw en de opvolging van de HVAC-installaties door een externe firma die in 2010 in de arm werd genomen door de Regie der Gebouwen. Verder heeft de dienst de investeringsaanvragen bij de Regie der Gebouwen opgevolgd, die ons uitnodigden om een programma van onze noden uit te werken. Omwille van de budgettaire restricties bleven de werken op het vlak van inrichting en transformatie van lokalen zeer beperkt.

Naast verbeteringen in het beheer van de gecontroleerde toegang en van de veiligheid, werden de installatiewerken voor de MICADAS voltooid, die in april werd ingehuldigd. Er werden tevens werken uitgevoerd in het atelier Steensculptuur, waar de voormalige ruimte voor het zandstralen werd afgesloten met een dubbele deur en omgevormd tot opslagruimte voor beelden en het bureel van de medewerkers en van die van het atelier Muurschilderkunst werd heringericht. In het lokaal met de archieven en dossiers van het departement Documentatie werd een tussenwand geplaatst om de archieven te scheiden van de bureaus. Het voormalige bureau van het hoofd van de Fotografische dienst werd heringericht tot lokaal voor de informatici. Een ander lokaal werd ingericht voor de fotografen van de nieuwe cel Digitalisering.

De reparatie en het onderhoud van de HVAC-installaties werd verzekerd door de firma IMTECH via een contract met de Regie der Gebouwen. Het stabiliseren van de klimaatomstandigheden in het atelier Gepolychromeerde houtsculptuur vroeg bijzondere aandacht. Gedurende de periode van maart tot midden-oktober blijft het gebruik van luchtontvochtigers in het negatievendepot een vereiste. In de ateliers Textiel, Gepolychromeerde houtsculptuur, Schilderkunst en Steensculptuur wordt gebruikgemaakt van luchtbevochtigers om de klimaatomstandigheden op peil te houden.

Op het vlak van het afvalbeheer loopt de procedure die in 2009 werd opgezet in samenwerking met de Externe diensten voor preventie en bescherming op het werk vrij goed. De ophaling van schadelijk afval gebeurt door drie externe firma's (Edelchemie, Shanks en Van Gansewinkel). De ophaling van het huishoudelijk afval wordt beheerd door de conciërgerie en uitgevoerd door Net Brussel. De langetermijn doelstelling is om de ophaling van schadelijk afval toe te wijzen aan een enkele firma.

Het beheer van de zendingen en planning van de chauffeurs leidt onder een personeelstekort, terwijl de zendingen met chauffeur blijven toenemen. Als tijdelijke oplossingen wordt geprobeerd om zoveel als mogelijk personen in te zetten wiens hoofdtak niet het vervoer van personen en/of materiaal is, wat echter ten koste gaat van hun andere taken. We hopen een klusjesman en een bijkomende chauffeur te kunnen aanwerven om beter te kunnen beantwoorden aan de nood van externe prestaties van het KIK. In 2013 werden de dienstvoertuigen ingezet op 455 zendingen, allemaal uitgevoerd door één chauffeur, bijgestaan door een medewerker van de technische dienst of door andere collega's. De voertuigen worden aan hun maximale capaciteit gebruikt. De VW Sharan, die bijna 250 000 km op de teller heeft, is meerdere weken in herstelling geweest en moet binnenkort worden vervangen.

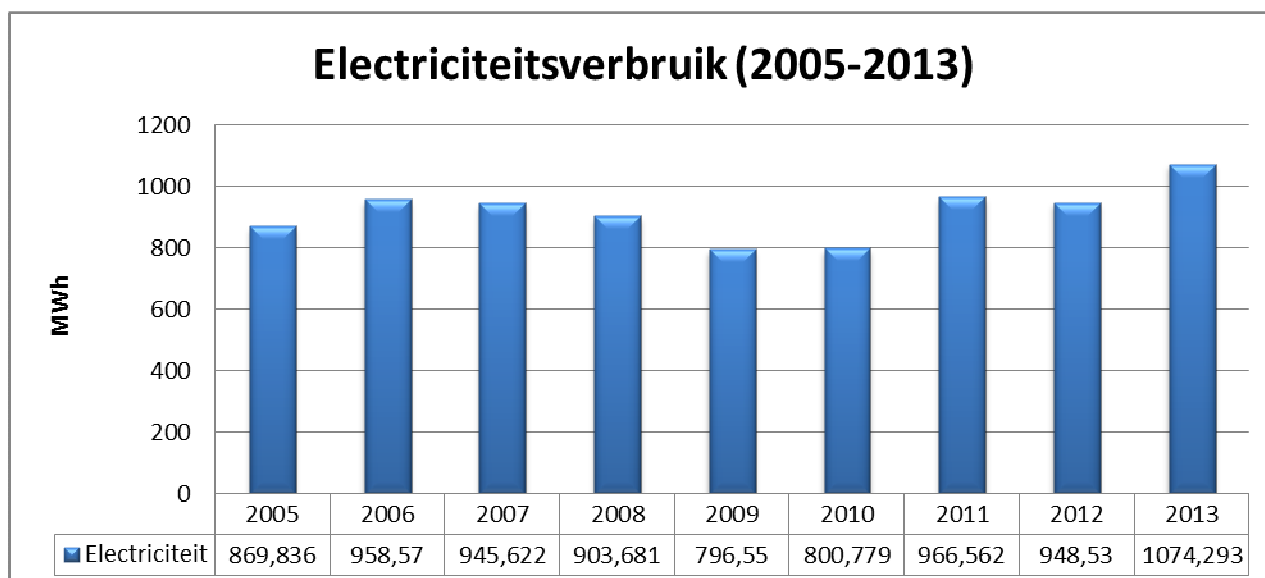
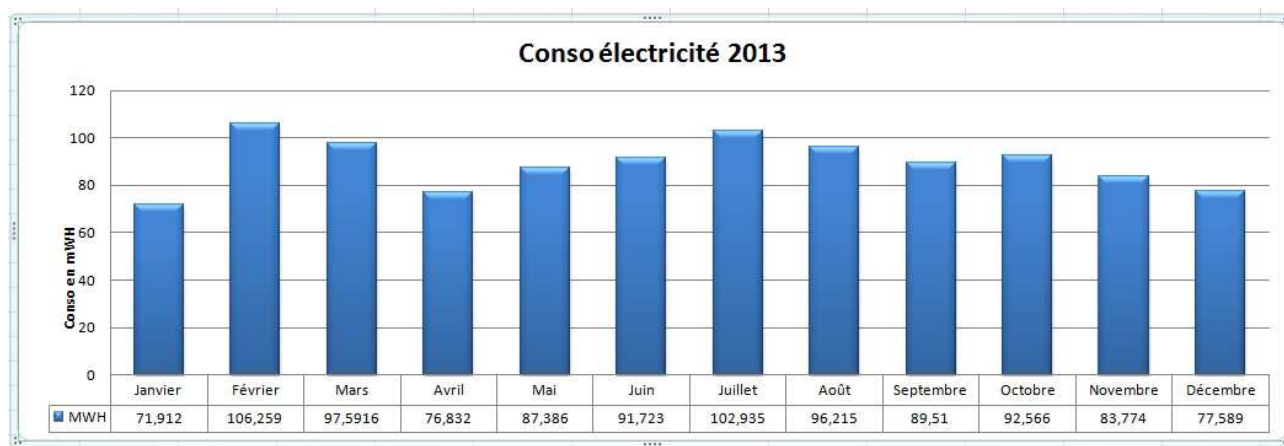
| Dienstvoertuig | VW Sharan (bestelwagen) | Opel Vivaro (bestelwagen) | Opel Combo (kleine bestelwagen) |
|---|----------------------------|------------------------------|------------------------------------|
| Datum inschrijving | 3/10/2001 | 10/10/2008 | 16/05/2011 |
| Kilometerstand | 236 927 | 81 726 | 36 695 |
| Gemiddelde afgelegde afstand (km/jaar) | 19 743,92 | 16 345,20 | 18 347,50 |
| Brandstofverbruik (l/100 km) | 6,00 | 7,00 | 5,40 |

Ook in de werking van de Mess, die werd voorzien van nieuwe stoelen, en van de schoonmaakdienst liet het personeelsgebrek zich voelen, respectievelijk vanwege het vertrek op pensioen van een voltijdse medewerker en door langdurige werkonbekwaamheid. Dit leidde tot een verhoogde werklast voor de collega's.

Op het vlak van het beheer van de professionele contacten merken we op dat de vergaderingen van de veiligheids- en infrastructuurmanagers van BELSPO werden opgeschort. We sloten ons daarop aan bij diverse werkgroepen die zich toespitsen op specifieke domeinen: EMAS, Facility management, Openbare aanbestedingen, etc. Naast de interventieaanvragen in het kader van problemen met het rioleringsysteem en voor de vervanging van ramen en zonneblinden kon de samenwerking met de Regie der Gebouwen niet worden versterkt.

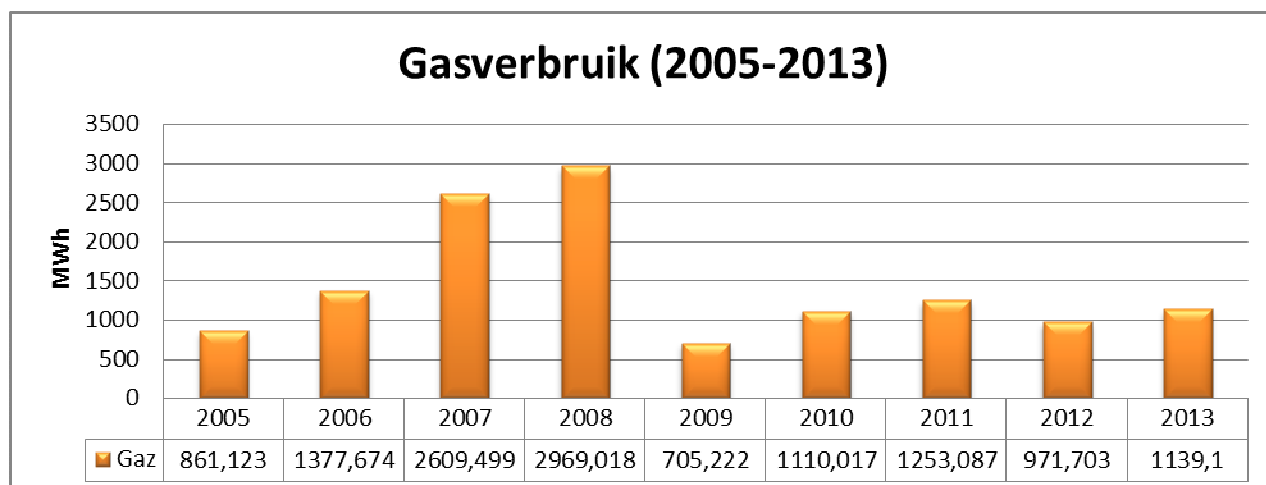
5.2.1 Energieverbruik

Elektriciteitsverbruik



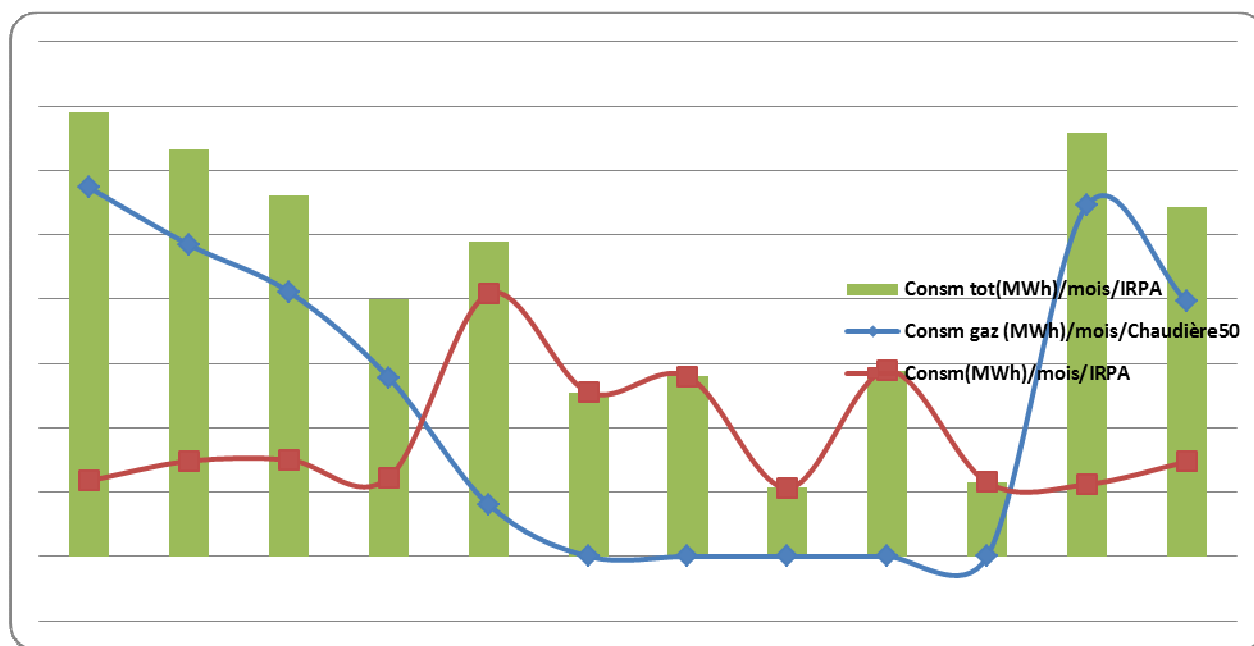
In vergelijking met 2012 is het elektriciteitsverbruik gestegen met 13,26%. Deze stijging is wellicht te wijten aan de ingebruikname van de MICADAS en aan het verbruik van de installatie voor klimaatregeling.

Bruto gasverbruik (2005-2013) zonder het aandeel van de centrale verwarming op de Jubelparksite



Sinds 2010 is het gasverbruik ongeveer hetzelfde gebleven, ook al was er in 2013 een stijging van 17,23% tegenover 2012. Dit is wellicht te wijten aan het feit dat de verwarmingsinstallatie van het KIK twee maanden langer werd gebruikt dan in 2012, en dit om goede klimaatomstandigheden te verzekeren in de conservatie-restauratieateliers.

Maandelijks gasverbruik in 2013, inclusief het aandeel in het verbruik van de centrale verwarming op de Jubelparksite



De verwarmingsinstallatie van de Jubelparksite wordt doorgaans van oktober tot mei gebruikt. De verwarminginstallatie van het KIK wordt gebruikt van mei tot september en de verwarming met stoomproductie werkt continu. Al deze installaties worden, afhankelijk van het geval, automatisch of manueel aangestuurd. Het opvallend hoge verbruik in mei was te wijten aan een defect in de afregeling.

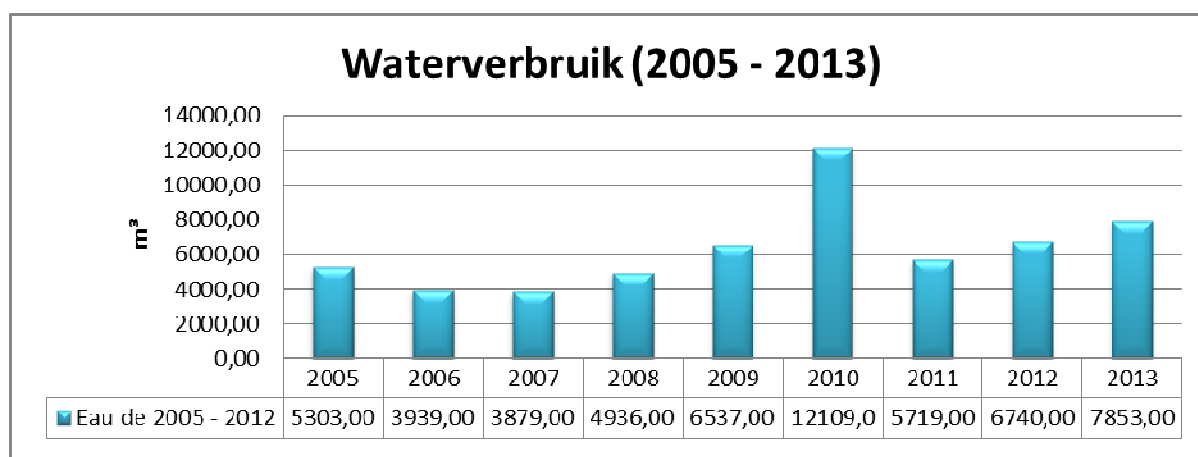
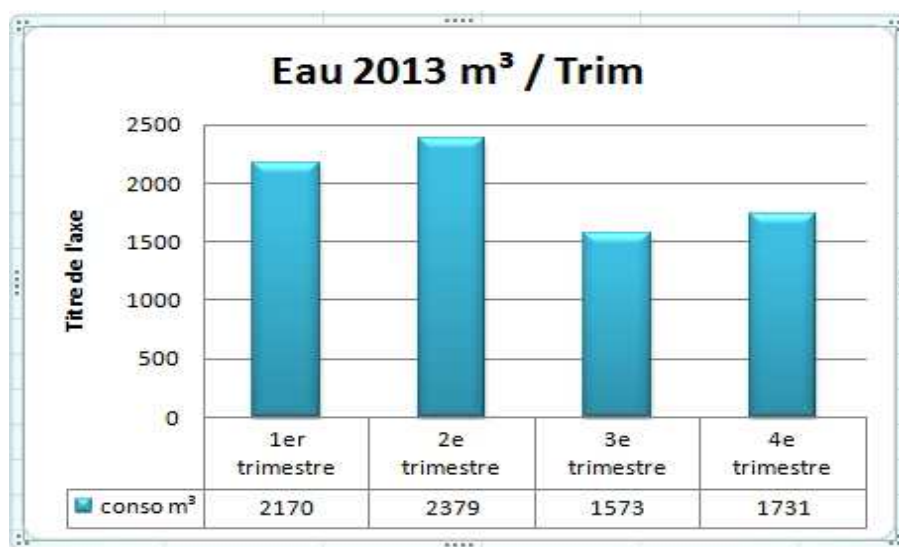
Samengevat:

Het aandeel in het gasverbruik in 2013 van de verwarmingsinstallatie van de Jubelparksite is **1 384,36 MWh**.

Het gasverbruik in 2013 van onze drie verwarmingsinstallaties was met **1 125,17 MWh** iets lager dan in 2012 (**1 139,10 MWh**).

Het totale gasverbruik bedroeg **2 509,53 MWh**.

5.2.2 Waterverbruik



Het waterverbruik steeg met 16,51% tegenover 2012 en bedroeg ca. 21,51 m³ per dag. De stijging is wellicht te wijten aan het gebruik van watergekoelde zaagmachines door de laboratoria en de productie van meer stoom om de goede klimatisering van de ateliers te verzekeren.

De totale kost van het water- en energieverbruik en van de reparaties en werken bedroeg zo'n 43 2000,00 €.

5.3 Dienst voor preventie en bescherming op het werk (Rose-Anna Rago)

De volgende taken werden waargenomen door arbeidspreventie- en veiligheidsadviseur Rose-Anna Rago van de firma AristA.

Risicoanalyse

- Jaarlijks bedrijfsbezoek (27/05): dokter Williot, Rose-Anna Rago en Jeannot Ankaye (hoofd technische dienst)
- Werkbezoek voor evaluatie gebruik stellingen
- Bezoek en ergonomische analyse van werkposten waar er zich problemen stellen
- Analyse van arbeidsongevallen en nemen van preventiemaatregelen
- Advies verstrekken rond individuele beschermingsuitrusting
- Opvolging van de REACH-studies op het vlak van schadelijke producten en informeren van betrokken personeel
- Opvolging van het MICADAS-dossier ter modificatie van de bestaande autorisatie van het Federaal Agentschap voor Nucleaire Controle (FANC)
- Treffen van maatregelen rond het gebruik van kwik in het ondergrondse labo: luchtanalyse door het laboratorium Hainaut Vigilance en bepalen van preventiemaatregelen
- Opmeting van de solventenconcentratie in de lucht van het restauratieatelier in het MSK Gent
- Opstellen van een evacuatieplan en organiseren van de jaarlijkse evacuatieoefening

Inventaris van chemische producten

- Actualiseren van de databank Chemprod voor de nieuw aangekochte producten
- Opstellen van veiligheidsfiches voor de nieuwe producten

Afvalbeheer

- Afsluiten van een contract met de firma's Shanks en Edelchemie voor de ophaling van schadelijk afval
- Opstellen van een procedure voor afvalbeheer (zowel schadelijk als niet-schadelijk)

Medisch toezicht

- Contract met AristA (Externe dienst voor preventie en bescherming op het werk): dokter Williot

Arbeidsongevallen

- Aangifte van ongevallen met codes en analyse van de ongevallen om geschikte maatregelen te kunnen nemen. Koninklijk Besluit (KB) met betrekking tot de Interne dienst voor preventie en bescherming op het werk, 27 maart 1998, Belgisch Staatsblad (BS) van 31 maart 1998. Code, Titel II, hoofdstuk 1 gewijzigd door het KB dat de verschillende bepalingen met betrekking tot het opstellen van fiches van werkongevallen, 8 juli 2004, BS van 18 augustus 2004 en KB van 24 februari 2005, BS van 14 maart 2005, KB van 9 april 2007, BS van 18 juni 2007.

Veiligheidsuitrusting

- Adviesverlening rond de uitrusting voor individuele bescherming

Periodieke controles

- Jaarlijks controlebezoek van AIB-Vincotte Controlatom (M. Delcourt) op 14/05/2013
- Controle van de stralingsdosimeters door AIB-Vincotte Controlatom

Opleidingen

- Opleiding van de stagiaires over de chemische risico's en de Chemprod database